

Živá planeta

Sto omylů Václava Klause

Motto: Pokud někdo zastává názor, že na prokazatelně omezené planetě lze provozovat neomezený ekonomický růst, je to dozajista šílenec, nebo ekonom.

Kenneth Boulding

Úvod

Václav Klaus napsal za posledních patnáct let řadu knížek, které neumím ani nechci hodnotit. V letošním roce však napsal publikaci „*Modrá, nikoli zelená planeta*“, která se zabývá problematikou klimatických změn a ústředním tématem této knihy je otázka „*Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?*“ Dopouští se zde řady chyb, omylů a také dezinterpretací.

Václav Klaus je prezidentem České republiky, a proto jeho knížka může mít na obyvatele značný vliv. Úřad prezidenta se v naší zemi těší veliké vážnosti, bez ohledu na osobu, která tento post právě zaujímá. Téma klimatických změn je navíc komplikované a složité, odborníci musí pracovat s velkou mírou nejistoty. Proto může být jednostranně napsaná kniha, jejímž autorem je prezident republiky, zavádějící, matoucí, a tím i nebezpečná. Ignorováním a bagatelizováním rozsahu a hloubky problému podrývá naši ochotu a vůli jednat. Z těchto důvodů jsem se rozhodl napsat na výše zmíněnou publikaci reakci. Stručné a zobecňující recenze již byly publikovány bezprostředně po vydání knihy (např. příspěvek Bohuslava Binky v Ekolistu, 7/2007). Ve svém příspěvku budu procházet knížku Václava Klause kapitolu po kapitole a stránku po stránce. Nebude to možná příliš zábavné čtení, ale jen tak se, doufám, odkryje míra nepřesností a omylů Václava Klause.

Předmluva Václava Klause k jeho knize

Na začátku předmluvy (str. 9) Klaus uvádí, že „jedna mimořádně teplá zima ... stačí k tomu, aby u některých lidí vznikla dalekosáhlá očekávání ... abychom s počasím něco, a to právě teď, udělali“.

Pomiňme, že Klaus zaměňuje počasí za klima, na to už upozornil ministr životního prostředí Martin Bursík. Nikdo, pokud vím, také nevolá po tom, abychom s klimatem „právě teď“ něco udělali, protože je to nesmysl. Právě teď můžeme usilovat třeba o snížení emisí skleníkových plynů, změna klimatu je vždy dlouhodobá záležitost, s velikou setrvačností.

Záludný je výrok „jedna mimořádně teplá zima“, který navodí u laiků pocit „vždyť o nic nejde, kvůli jednomu výkyvu přece nebudeme měnit své chování“.

Podle zprávy „*Stav budoucnosti*“ (Glenn, Gordon, 2007) bylo během posledních dvanácti let jedenáct roků nejteplejších za dobu, co lidé teplotu měří a sledují. Vůbec nejteplejším byl rok 2005, ale rozhodně se nejednalo o ojedinělý výkyv. To nakonec potvrzuje i průběh letošního roku, i když přesná data zatím nemáme k dispozici.

Na str. 10 Klaus píše: „... znovu je nám vnucována jedna jediná přípustná pravda...“.

Bylo by třeba upřesnit kdo a jak jedinou přípustnou pravdu vnucuje. Klaus tu navozuje dojem nebezpečí návratu k totalitě, což je trik, který zkusil již v minulosti, když „mobilisoval“ proti levici, aby s ní pak uzavřel „opoziční smlouvu“.

Dále na str. 10 souhlasí se spisovatelem Michaellem Crichtonem, že „nejdůležitější výzvou, které lidstvo čelí, je úkol rozlišit realitu od fantazie a pravdu od propagandy“.

Stejným výrokem začíná text na záložce, hned pod fotografií Václava Klause, zde ovšem bez uvedení autorství M. Crichtona.

Další odstavec na str. 10: „Globální oteplování se v poslední době stalo symbolem a vlastně prototypem sporu pravda vs. propaganda.“

Souhlasím, ovšem s tím, že se rozbořem knihy V. Klause pokusím ukázat, na kolik je právě jeho text propagandistický.

Str. 11: „Politikové (a na ně napojení „fellow travellers“) si na tom (na hypotéze klimatických změn – pozn. P. N.) - při absenci jiných, pro ně politicky atraktivních témat – budují svou politickou kariéru.“

Václav Klaus jakoby psal sám o sobě. Touha zviditelnit se na mezinárodní scéně jej vede k hledání kontroverzního a dostatečně složitého tématu, kdy zaujme provokující stanovisko, a přitahuje tak na sebe pozornost. Odráží se v tom podstatný osobnostní rys Václava Klause, a proto se u něj na chvíli zastavme.

V březnu se naše média rozsáhle věnovala textu, který Václav Klaus připravil k tématu globálního oteplování. Jak napsal senátor Jiří Zlatuška v Lidových novinách, „běžný konzument mediálních zpráv mohl velmi snadno podlehnout dojmu, jak váženou světovou autoritou Václav Klaus je.“ Dále J. Zlatuška píše: „Klaus odpovídal na otázky z dopisu, který mu s datem 6. března zaslal bývalý předseda jednoho z výboru americké Sněmovny reprezentantů, texaský republikán Joe Barton. ... Mělo se jednat o podkladové informace určené pro slyšení „pohledy na změny klimatu“, které se v Kongresu konalo 21. března. Hrad si dal záležet na publicitě Klausovy odpovědi a běžný divák nebo čtenář mohl nabýt zcela scestného přesvědčení, že snad Klause na slyšení do amerického Kongresu pozvali. Česká televize ve své hlavní zpravodajské relaci 21. března na české diváky vypálila headline „prezident V. Klaus versus bývalý americký viceprezident Al Gore – jejich názory na klimatické změny stály proti sobě v Kongresu“, divák se dále dozvěděl o „věhlasu českého prezidenta, který dosáhl za Atlantik“. ... Žádný duel Klaus – Gore se v americkém Kongresu nekonal. Na programu byli od začátku jen dva panelisté, bývalý americký viceprezident Al Gore a autor knihy „Skeptický ekolog“, dánský vysokoškolský učitel Bjorn Lomborg.“

Na straně 12 cituje Klaus C. Ch. Hornera: „Budoucí generace se budou trochu pobaveně divit, že na počátku 21. století vyspělý svět propadl panice kvůli globálnímu zvýšení průměrné teploty o několik desetin stupně a lidé na základě obrovského zveličování velmi nejistých modelových předpovědí uvažovali o tom, že se vrátí před průmyslovou éru.“

Václav Klaus se zde podruhé dopouští toho, že v předmluvě autora cituje, na záložce knihy pod svoji fotografií, kde je tento výrok doslova uveden, však nikoliv. Vzniká tak dojem, že autorem výroku je V. Klaus.

Na str. 12 dále Klaus uvádí: „*Problematika globálního oteplování je totiž více záležitostí společenských věd než věd přírodních, jde v ní více o člověka a jeho svobodu, než o desetiny stupně Celsia pohybu průměrných teplot.*“

Není to pravda. Klimatické změny jsou typickou ukázkou problematiky, kdy se spolu musí naučit komunikovat (se vzájemným respektem) přírodovědci i odborníci z oblasti společensko-vědní. I změny o desetiny stupně Celsia způsobí, že se z ledu stává voda nebo z vody pára. Desetiny, dokonce setiny procenta změny obsahu CO₂ v atmosféře mohou způsobit výrazné změny klimatu. Proto je výše uvedená Klausova bagatelizace zavádějící a nebezpečná. Nebezpečná tím, že vede k pasivitě a neřešení problému.

Koncentrace oxidu uhličitého (hlavního skleníkového plynu) jsou nyní v atmosféře nejvyšší za 650 000 let a teplota na povrchu země byla během posledního desetiletí nejvyšší za posledních 400 let. Navíc tající tundra uvolňuje do atmosféry metan, který je 22x silnějším skleníkovým plynem než oxid uhličitý. (Glenn, Gordon, 2006)

Předmluvu Václav Klaus uzavírá alarmujícím „*ani já už nejsem jenom znepokojen, i já už se zlobím*“. Přesně stejný dojem může navozovat přečtení Klausovy knížky. Pojdme se na argumentaci v ní obsaženou blíže podívat.

Kapitola 1: Vymezení problému

Na str. 15 Václav Klaus tvrdí: „*Soudobý střet o lidskou svobodu ... začíná být veden právě pomocí těchto témat*“ (životního prostředí a globálního oteplování – pozn. P. N.). ... „*Právě chudší země ... se stávají rukojmím environmentalistů, kteří navrhuji zabrzdit lidský pokrok za nesmírnou cenu.*“

Hned po právu na život je svoboda tím, čeho si lidé nejvíce cení. Ale svoboda je nerozlučně spojena s odpovědností vůči bližním (dnešním i budoucím generacím) i vůči přírodě. Na svobodu bez odpovědnosti doplácí především chudší země. Stoupne-li ke konci 21. století hladina oceánu např. o 0,5 – 1 m, což se reálně podle předpokladů Mezivládního panelu o změnách klimatu (IPCC) může stát, dají se do pohybu miliony lidí v Bangladéši, nikoliv v Holandsku, které již dnes investuje do zpevnování hrází. **Nebude pak právě a především svoboda těchto lidí ohrožena?** Vzpomeňme, co se stalo při dělení Indie po získání nezávislosti. Z východního Pákistánu (Bangladéše) také migrovaly statisíce lidí (hinduistů) do

Indie. Z této neřízené migrace se dodnes nevzpamatovala Kalkata, dřívější výstavní město britského impéria.

Dále Klaus cituje B. Lomborga, který tvrdí, že „uskutečnit všechna Al Goreova doporučení (za ohromné náklady), způsobí jedině to, že ... lidé se na pobřeží Bangladéše utopí nikoli v roce 2110, ale až v roce 2115“.

Lidé se neutopí, ale budou migrovat na jiné území, to je však detail. Kritice Lomborgovy knihy „Skeptický ekolog“ se u nás věnoval po jejím českém vydání např. Jan Keller. Lomborg nemůže být skeptickým ekologem, protože ekologem není. Je statistikem. A udělal záslužnou věc, že některá tradiční tvrzení environmentalistů podrobil kritice na základě dostupných dat. Ale dopouští se občas stejného prohřešku, pro který environmentalisty kritizuje – vybírá si data a interpretuje je způsobem, který se mu hodí. W. Churchill kdysi trefně poznamenal: „Ze statistiky věřím jen datům, která si zfalšují sám.“ Tvrdit, že při respektování Al Goreových doporučení se lidé utopí nikoli v roce 2110, ale až v roce 2115 je hloupost.

Na str. 17 přichází asi klíčový Klausův výrok, kdy nachází svého nepřítele, se kterým hodlá bojovat: „*Ohrožením svobody, demokracie, tržní ekonomiky a prosperity na konci dvacátého a na počátku dvacátého prvního století přestal být socialismus ... ale stala se jím ambiciózní, velmi arogantní a velmi bezskrupulózní ideologie politického hnutí, které ... začínalo s tématem ochrany životního prostředí, ale které se postupně přeměnilo na s přírodou téměř nesouvisející environmentalismus.*“

Je velmi snadné nařknout obecně environmentalisty, bez jediného konkrétního příkladu, z „ambicióznosti, arogantnosti a bezskrupulóznosti“. Je to asi stejně „prozíravé“, jako bychom ze stejného přístupu obvinili třeba všechny ekonomy. To by jistě bylo nefér, ale podle českého hesla „*podle sebe soudím tebe*“ by se dalo poukázat na konkrétního člověka, který má s těmito vlastnostmi problém.

Zdá se nezbytné připomenout několik základních věcí:

1. Životní prostředí (anglicky environment) je ta část světa, kterou člověk obývá, transformuje a které se přizpůsobuje. Vzájemnými vztahy mezi člověkem a jeho životním prostředím se zabývají environmentalisté. Nejsou tedy žádným politickým hnutím a nemají vlastní ideologii. Můžeme rozlišovat exaktnější environmentální vědu (environmental science) a „měkčí“ environmentální studia (environmental studies), která studují sociální souvislosti vývoje a kvality životního prostředí.

2. Životnímu prostředí je blízká ekologie – nauka o vztazích mezi organismy a jejich živým i neživým prostředím. Velmi prostě řečeno – ekologie je nauka o hospodářství přírody. Ekonomika je, prostě řečeno, nauka o hospodářství lidské společnosti. Snad se shodneme, že „hospodářství přírody“ bez „hospodářství lidské společnosti“ fungovat může, naopak nikoliv. Proto environmentalisté nepředstavují ohrožení demokracie, svobody, tržní ekonomiky a prosperity, naopak usilují o to, aby tyto vymoženosti byly dlouhodobě udržitelné. Někdo si však pod „prosperitou“ dokáže představit jen ekonomický růst, někdo jiný spíše kvalitativní rozvoj, kvalitu života.
3. Strašit socialismem není 18 let po sametové revoluci třeba. Nicméně nelidské podmínky v počátečních dobách průmyslové éry daly vznik sociálním hnutím a socialismu. Ignorování problému vedlo postupně ke vzniku extrémní a zločinné formy boje za práva pracujících – komunismu či reálného socialismu. Nelze vyloučit, že i dlouhodobé ignorování a přezírání problémů životního prostředí by mohlo vést ke vzniku extrémistických skupin, které by východisko mohly vidět v jakési „environmentální totalitě“. Tomu lze předcházet řešením problému, nikoliv zavíráním očí a pštosím strkáním hlavy do písku.

Na str. 19 reaguje Václav Klaus na výrok Al Gorea („*Čelíme planetární katastrofě, když něco neuděláme během deseti let, nebude možné vyhnout se nevratné zkáze obyvatelnosti planety pro lidskou civilizaci.*“) slovy: „*Celé dějiny naší planety, stav a tvar souše, vodstvo, struktura živočišných a rostlinných druhů, vývoj atmosféry atd. jsou předmětem permanentního procesu změn.*“

Výrok Al Gorea se mi nezdá šťastný. Ve snaze vybudit lidi k akci říká „*pokud nic neuděláme do deseti let, přijde katastrofa*“. Jenže to už říkali manželé Meadowsovi v knize *Limity růstu* v roce 1972 a po nich další. Meadowsovi, stejně jako Gore, upozorňují správně na nepříznivé trendy, ale ve chvíli, kdy své odhady kvantifikují, obvykle se mýlí. Pak, ke škodě věci, je v očích laiků zpochybněna i věrohodnost trendů.

Klaus se staví na opačnou pozici – vždyť příroda se vždy měnila a vyvíjela. To je pravda, jen za posledních 600 miliónů let prošel život na Zemi nejméně pěti velkými „katastrofami“, kdy v důsledku srážky s asteroidem nebo rozsáhlé vulkanické činnosti vyhynulo 60 – 90 % všech žijících druhů. Kdybychom se před 65 milióny lety nesrazili s asteroidem, dominovali by na Zemi dodnes asi veleještěři, nikoliv savci. Podstatné však je, že za posledních 200 let se člověk stal novou silou, která mění tvář planety a ohrožuje i sám sebe. Život na Zemi

nevyhyne a ani člověk asi ne. Ale svým neprozíravým jednáním může sobě i ostatním živým tvorům způsobit mnoho utrpení.

Na str. 20 je názorný příklad ekologické nevzdělanosti Václava Klause: „*Vykácení pralesů na našem území bylo z dnešního pohledu environmentalistů jistě strašlivou ekologickou katastrofou, ale jejich nahrazení nás dnes obklopující kulturní krajinou vytvořilo krajinu jinou.*“

Klaus by měl ukázat jediného ekologa či environmentalistu, který tento proces považuje z dnešního pohledu za katastrofu. V raném středověku bylo naše území pokryto z 95 % lesy, dnes je to zhruba 30 %. A nikdo nevolá po návratu. Naopak, např. krajinu Bílých Karpat nebo Českomoravské vrchoviny považujeme za vyváženou, kde se dobře snoubí požadavky člověka na rozvoj s předpoklady fungování krajinných ekosystémů.

Něco jiného je kácení či vypalování tropických deštných lesů. Kvůli odlišným klimatickým podmínkám (vlhko a teplo) se biomasa rychle rozkládá a vrací zpět do oběhu, do nové vegetace. Proto je zde vrstva úrodné půdy velmi tenká (několik centimetrů) na rozdíl od mírného klimatu, kde je vrstva půdy mocná desítky centimetrů až několik metrů. U nás je tedy možné lesy po vykácení obnovovat „do nekonečna“, v tropech jsou ztráty nevratné.

Na téže straně Klaus uvádí, že „*ideologie environmentalistů je antihumánní, neboť základní příčinu problémů světa vidí v samotném rozšíření druhu homo sapiens*“.

Klaus si zde vyrobí nepřítele, proti kterému pak bojuje. Environmentalisté určitě nevidí problém v rozšíření druhu homo sapiens. Mohou se lišit v názoru, jaký počet obyvatel na planetě by byl optimální z hlediska dlouhodobé udržitelnosti rozvoje. Ale tím se zabývají také demografové, antropologové a další. Odhady se pohybují od několika set miliónů lidí až po radikální odhad 150 – 200 miliard (Duvigneaud, 1988). Oba názory jsou extrémní a většina environmentalistů, demografů a dalších odborníků odhaduje jako únosnou mez 9 – 12 miliard lidí.

Na konci str. 20 staví Klaus antropocentrismus do protikladu – k čemu vlastně? To není z textu zřejmé. Asi k environmentalismu, ale pak jde o nesmysl, jsou to dva naprosto odlišné pojmy. Oproti antropocentrismu lze postavit biocentrismus (naturocentrismus) či teocentrismus.

Na str. 21 Klaus přiznává, že antropocentrismus je nevyhnutelnou součástí jeho uvažování. V roce 1992 prováděli S. Hubík a kolektiv (Nováček, Mederly a kol., 1996) sociologický výzkum, který orientačně rozdělil českou populaci do tří výše zmíněných kategorií. Podle výsledků výzkumu antropocentricky orientovaná skupina naší populace představuje zhruba 45% zastoupení, V. Klaus tedy není sám. Biocentricky orientovaná skupina představuje asi 30% zastoupení a teocentricky orientovaná skupina 25% zastoupení. Tyto tři skupiny se dále dělí na podskupiny, které jsou vždy uvedeny identifikační formulací. Takže např. antropocentrismus Hubík a kol. dělí na „arogantní antropocentrismus“, „naturalizovaný antropocentrismus“ a „ekologizovaný antropocentrismus“. Arogantní antropocentrismus je uveden identifikační formulací: „*Člověk je pánem přírody a má právo s ní nakládat podle svých potřeb.*“ S tímto postojem se ztotožňovalo podle Hubíkova výzkumu asi jedno procento české populace.

Dále na str. 21 Klaus píše: „*Tzv. hypotéza Gaia je založená na zbožštění Země.*“

Vím, že Klaus nemá v lásce filozofa Erazima Koháka, ale mohl by si přečíst kapitolu o hypotéze Gaia v jeho knížce „*Zelená svatozář*“ (Kohák, 1998, str. 127 – 132). Jednoduchou, laikovi srozumitelnou formou je tam tato hypotéza Jamese Lovelocka vysvětlena. „*Lovelock navrhoval model Země jako organismu schopného organicky reagovat na popudy a udržovat prostředí nutné k vlastnímu životu. ... Zatímco Lovelock popisoval souhrn života prostě jako organismus, hlubinní ekologové si jeho hypotézu vyložili jako osobnost, „Matku Zemi“, která pečuje o své „děti“, živočichy a všechny členy biotopu.*“ Tedy ne environmentalisté či ekologové obecně, ale hlubinní ekologové dezinterpretovali Lovelockovu hypotézu, a ani v jejich případě nelze mluvit o zbožštění. Lovelock sám říká: „*V žádném případě napovažuji Gaiu za cítící bytost, náhradního Boha. Pro mě je Gaia všechno živoucí, část nevyzpytatelného universa, a já jsem její část.*“

Str. 21 a 22: „*Zatímco pro jedny druhy živočichů a rostlin se činností člověka podmínky zhoršují, pro jiné naopak vhodné podmínky vznikají a příroda sama se těmto změnám velmi pružně přizpůsobuje. ... Proto jsou tolik zavádějící statistiky, které udávají, kolik živočišných druhů za poslední desetiletí vyhynulo. ... Živočišné druhy vznikají a zanikají jen a jedině proto, že se příroda permanentně přizpůsobuje měnícím se podmínkám.*“

Jinými slovy – nic se neděje, že ničíme „předivo života“, které vytváří funkční ekosystémy. Jenže ono se děje. Když znečistíme vodu nebo vzduch, dá se situace napravit. Když zničíme živočišný či rostlinný druh, jde o ztrátu nevratnou. Živočišné a rostlinné druhy opravdu

přicházejí a odcházejí a jejich průměrná „životnost“ je čtyři milióny let. Jenže člověk dokázal vyhubit např. některé druhy velryb za 27 let (*Hydromalis stelleri* – tzv. mořská kráva). Dodnes např. Japonsko, přes zákaz lovu velryb, loví „pro vědecké účely“ 4000 kusů velryb ročně.

Odhaduje se, že vlivem člověka vyhyne asi 100 druhů živočichů a rostlin denně. Nevím, nakolik se to číslo blíží pravdě, protože je odvozeno od ničení ekosystémů, ve kterém druhy žijí. Na světě je popsáno 1,7 miliónu druhů živočichů a 350 000 druhů rostlin (celkový počet živočišných druhů bude ale podstatně vyšší, podle střízlivých odhadů alespoň 3 – 5 miliónů). Pokud současné trendy zůstanou zachovány, do konce 21. století přijdeme **nevratně** asi o polovinu všech druhů na Zemi.

Na str. 22 je další Klausova „podpásovka“: *„Přístup environmentalistů k přírodě je obdobou marxistického přístupu k ekonomickým zákonitostem, protože i oni se snaží svobodnou spontaneitu vývoje světa (a lidstva) nahradit rádoby optimálním, centrálním, či – jak je dnes módní říkat – globálním plánováním světového vývoje. ... Jako ostatní utopie je i tato uskutečňovatelná (nikoli uskutečnitelná!) pouze omezováním svobody a diktátem malé menšiny vyvolených drtivě většině lidí.“*

Kdyby si Václav Klaus přečetl několik populárně naučných článků o udržitelném rozvoji a ochraně životního prostředí, věděl by, že:

- environmentalisté neprosazují „třídní boj“, ale usilují o symbiotické vztahy mezi lidmi navzájem a mezi lidmi a přírodou;
- neusilují o „diktaturu proletariátu“ (či jinou formu diktatury), ale snaží se naopak doplňovat fungování zastupitelské demokracie prvky demokracie participativní (účastnické);
- nevolají po centrálním či globálním plánování, ale prosazují princip subsidiarity, tedy princip „*ať se věci řeší na co nejnižší úrovni, na které řešitelné jsou*“.

Ještě k centrálnímu řízení – kdo oddaloval zřízení vyšších územně-správních celků (krajů) a proč asi? A co se týče globálního řízení – jsou věci, které je třeba řídit „globálně“. Např. péči o globální životodárné systémy (tropické deštné lesy a další), využití „společného dědictví lidstva“ (tzv. global commons), jako je využití Antarktidy, moře a mořského dna mimo pobřežních zón, blízkého kosmického prostoru („parkování“ satelitů na geostacionární dráze) apod.

S globálním řízením (ne vládnutím) je to jako s automobilovým provozem – potřebujeme určitá základní pravidla, která budou respektována všude na světě. Na křižovatce se na

červenou nejezdí v Evropě, stejně jako v Americe či v Asii, a toto omezení dobrovolně přijímáme a nepovažujeme je za omezení svobody (resp. tímto dobrovolným omezením svobody získáváme všichni mnohem víc – více bezpečnosti a šanci na silnici přežít).

Na str. 23 Klaus píše, že podstatou environmentalismu je vyvolání pocitu ohrožení, předzvěst nebezpečí netušeného rozsahu, akutnost hrozby. *„Když se atmosféru tohoto typu podaří vyvolat, vzniká povinnost jednat, jednat rychle a hned, nezdržovat se maličkostmi, nezabývat se náklady.“*

Nebylo by špatné, kdyby se dařilo jednat rychle a účinně, ale není to pravda. Např. severní Čechy jsme si museli nejprve pořádně „zaneřádit“ kyselými dešti, než se na přelomu 80. a 90. let prosadila účinná akce. V roce 1974 se objevily v odborných časopisech první dva články, které dávaly do souvislosti narušení ozónové vrstvy s působením freonů. Po 13 letech, v roce 1987, byl přijat Montrealský protokol. Díky němu je používání freonů v současnosti celosvětově zakázáno. Ekologická výchova v Československu byla počátkem 80. let popelkou a málokdo si umí představit, v jakých podmínkách vznikala a fungovala první střediska ekologické výchovy, jako byla Lipka, Sever, Chaloupky a další. Teprve po pětadvaceti letech je ekologická výchova přijímanou a uznávanou disciplínou.

Na str. 23 a 24 Klaus obviňuje environmentalismus z toho, že se nejprve zabýval kvalitou vody a smogem v průmyslových oblastech, pak vyčerpáním zdrojů, přelidněním, kyselými dešti, pak ozónovou dírou, skleníkovým efektem a nakonec globálním oteplováním. A přichází pointa: *„Na některé z těchto věcí (environmentalismus – pozn. P.N.) zase rychle zapomněl, protože je přirozené, samovolné chování lidí účinně řešilo.“*

Není mi zřejmé, jak „samovolné chování lidí“, bez jasně nastavených pravidel, účinně řeší environmentální, především globální problémy. Václav Klaus v tomto případě poněkud ustrnul myšlením v minulém století, kdy byla rozšířena víra v netušené možnosti vědy, která v pravý čas vyřeší všechny problémy. Jeden sovětský vědec na konferenci o znečištění Atlantiku uklidňoval, že není třeba si dělat starosti, protože do doby, než bude Atlantický oceán kriticky znečištěný, věda jistě najde způsoby, jak jej vyčistit. V Itálii zase někteří zemědělní experti radili farmářům, ať si nedělají starosti s půdní erozí, protože až přijdou o půdu, bude se stejně vše pěstovat hydroponicky (ve vodních roztocích, s počítačově řízenými dávkami živin, vody a světla). Nepodceňuji lidskou invenci, ale také prozíravosti je třeba, ne slepé víry ve vědu, v síly trhu či „samovolné chování“.

Následuje další obvinění environmentalistů coby ničitelů svobody a pokračovatelů marxismu: „*V posledních stopadesáti letech (minimálně od Marxe) socialisté velmi účinně ničili – a ničí i dnes – lidskou svobodu. ... Environmentalisté to dělají pod hesly nesmírně vznešeného zájmu o přírodu a o jakési ještě vyšší, nadlidské dobro (vzpomeňme na jejich radikální heslo „Earth First!).“*

Smířlivě by se dalo říci „*Opakovaný vtíp není vtipem.*“ Jenže Klaus to nejspíše myslí vážně, v naději, že stokrát opakovaná lež se stane pravdou. Nestane. A mimochodem – „*Earth First*“ není heslo environmentalistů obecně, ale název jedné radikální environmentální organizace. Jde o okrajový jev, ale buďme rádi, že v českých zemích nepůsobí. S ní by mohlo přijít něco, co by opravdu mohlo připomínat ekoterorismus, ze kterého jsou tak často obviňovány zdejší krotké nevládní organizace typu Hnutí Duha, Děti Země apod.

Na str. 25 si Klaus bere na pomoc Martina Římana a obuje se do obnovitelných zdrojů energie. Cituje Římana následovně: „*Rozhodnutí Evropské rady zvýšit podíl tzv. obnovitelných zdrojů nemá s ochranou životního prostředí nic společného a s tzv. globálním oteplováním má společného snad ještě méně. (Uniká mi, co je ještě méně než nic – pozn. P.N.) ... Evropské pionýrství bude ještě beznadějnější než to s rudými šátkami kolem krku.*“

Útok na obnovitelné zdroje energie je těžko pochopitelný a pro Klause riskantní, protože je prakticky neobhajitelný. V případě Římana - a snad i Klause – mám jediné vysvětlení. Je to obhajoba zájmů „kapitánů těžkého průmyslu“. Podle jejich přesvědčení je třeba „roztočit kola průmyslu“, a k tomu je třeba hodně energie, hlavně té klasické – hnědé a černé uhlí, případně jádro. Obnovitelné zdroje a úspory to jen komplikují, vždyť uhlí je pod Krušnými horami ještě dost.

Do roku 2010 bychom měli (podle požadavků Evropské komise) pokrývat 8 % své potřeby z obnovitelných zdrojů a zdá se, že je to nepřekonatelný problém (přitom asi 5 % už je pokryto existujícími vodními elektrárnami). Vyspělé země, třeba skandinávské, kde klimatické podmínky jsou drsnější, už dnes pokrývají z obnovitelných zdrojů patnáct a více procent energie. Navíc stále platí, že naše energetická spotřeba na jednotku HDP je zhruba dvakrát vyšší než v západoevropských zemích.

Na str. 27 Klaus kritizuje předsedu Strany zelených Martina Bursíka. Nemám zapotřebí Bursíka obhajovat, protože by to zvládl sám, kdyby mu to stálo za to. Nicméně na konci strany přichází nikoliv omyl, ale lež Václava Klause. „*V postojích těchto lidí (myšlen nejspíše*

Martin Bursík a environmentalisté obecně – pozn. P.N.) *je mimo jiné zcela ignorováno téměř neuvěřitelné zlepšení životního prostředí, ke kterému u nás došlo po roce 1989.*“

Bylo by třeba poukázat na alespoň jednoho ekologa či environmentalistu, který zlepšení popírá, jinak je to prostě lež. Naopak Klaus nechce rozlišovat velmi podstatnou věc. V životním prostředí se odehrávají jednak primární jevy, které jsou zřejmé, měřitelné a působí ihned, bez zpoždění. To jsou třeba emise oxidů síry, které u nás poklesly během 90. let o zhruba 90 %. Nebo je to kvalita vody v našich tocích, která se také výrazně zlepšila. Ale existují také sekundární jevy, které působí skrytě, jsou těžko měřitelné a působí se zpožděním. Je to např. narušení hydrologického cyklu krajiny v důsledku špatného zemědělského hospodaření a poškození lesních porostů v minulosti. Pak třeba během vydatných srážek půda nezadrží zdaleka tolik vody, kolik by mohla a měla. Jedním z důsledků jsou povodně. Nebo narušení ozónové vrstvy. Freony se už nepoužívají, ale protože do stratosféry, kde reagují s ozónem a ničí jej, stoupají desítky let, je narušení ozónové vrstvy stále problémem. Dalším příkladem by mohla být třeba kumulace cizorodých látek v lidském organismu, klimatické změny atd. Zde často situace stagnuje nebo se dokonce zhoršuje, a proto environmentalisté zatím „nezavřeli krám“.

Klausovi sebevědomí opravdu nechybí, když na str. 29 píše: *„Nechci se pokoušet recenzovat Goreův nesmírně zavádějící „dokumentární“ film, protože je urážkou filmového dokumentarismu.“*

Film *„Nepříjemná pravda“*, který letos dostal Oscara, jsem viděl a mám jedno doporučení. Podívejte se na ten film a přečtěte si knihu Václava Klause *„Modrá, nikoli zelená planeta“*. Obojí porovnejte.

Na str. 33 Klaus kritizuje nechuť environmentalistů vymezit se na pravo-levém schématu politického dění. Cituje Annu Bramwellovou: *„Ti, kdo chtějí reformu společnosti v souladu s potřebami přírody, nejsou pravičáci, ani levičáci, ale ekologicky uvědomělí lidé.“* Zmiňuje také heslo mnoha současných zelených *„Nejsme napravo, ani nalevo, jsme vpředu.“* K tomu Klaus říká (str. 32): *„Dlouhodobě protestuji proti odmítání (či vyhýbání se) pravo-levému schématu politiky ve jménu inženýrského vidění světa a třetích cest.“*

Dalo by se reagovat citací José Ortegy y Gasset (1993): *„Být levicový, stejně jako pravicový, je jeden z nespočetných způsobů, jež si člověk může vybrat, chce-li se stát imbecilem – oba tyto způsoby jsou ve skutečnosti formami mravního ochrnutí.“*

Bylo by však nefér zcela odmítat tradiční pravo-levé dělení politické scény, stejně jako je nefér nepřipustit nic, žádný vývoj, který by na toto tradiční dělení 19. a 20. století navázal. Pravice zdůrazňuje, zjednodušeně řečeno, individuální výkon a vytváření bohatství, odpovědnost jedince za svůj osud, soutěživost. Levice zdůrazňuje solidaritu s méně výkonnými a úspěšnými, přerozdělování bohatství. Toto tradiční dělení bude dost možná jednou doplněno třetím bodem a pravo-levá přímka se změní v trojúhelník. Tím třetím bodem může být směr, který zdůrazní ne tolik ekonomickou výkonnost (jako pravice), nebo sociální spravedlnost a přerozdělování (jako levice), ale odpovědnost vůči přírodě (resp. životnímu prostředí) a všem lidem, včetně těch geograficky a kulturně vzdálených (což se stává v éře globalizace stále aktuálnější) a včetně budoucích generací. Můžeme to nazvat budováním dlouhodobě udržitelné společnosti, otevřené společnosti, nebo možná nějak jinak. Stejně jako stolička o třech nohách je stabilnější než stolička o dvou nohách, bylo by pravděpodobně doplnění pravo-levé orientace o třetí směr vhodné pro politicky stabilnější prostředí.

Na str. 33 Klaus obviňuje environmentalisty z levičáctví: *„Environmentalismus není nic jiného, než novodobá inkarnace tradičního levičáctví.“*

Ve vlastní straně, ODS, má Klaus příklad, že to neplatí a zařazovat environmentalismus na pravici či levici je zavádějící. Senátor Bedřich Moldan je jedním z našich nejuznávanějších environmentalistů a co jej zhruba patnáct let znám, cítil se být vždy pravicově orientovaným environmentalistou. Osobně si však myslím, že environmentalismus a udržitelný rozvoj nemá smysl násilně na pravo-levé politické spektrum umísťovat, a pokud ano, tak do středu, mezi pravici a levici.

Na str. 34 je citován R. F. Noriega: *„V Latinské Americe ... se dnes nejedná o klasický boj mezi levicovými a pravicovými ideologiemi, ale jde o demokracii samotnou ve jménu těch či oněch „přímo prosazovaných“ názorů populistických vůdců.“*

„Noriega odkazuje na demokracii ohrožující populismus,“ říká Klaus.

Souhlasím, ale proč je populismus v Latinské Americe tak úspěšný a populističtí, levicově orientovaní vůdci (např. Chavez ve Venezuele, Morales v Bolívii) na vzestupu? Byl jsem v Latinské Americe několikrát, zejména v nejchudší zemi západní polokoule, Haiti. Sociální rozdíly jsou zde propastné, asi největší na světě. Na jedné straně přibližně 5 % boháčů, kteří bezskrupulózně hromadí majetek, téměř neexistující střední třída, a pak obrovská skupina chudých, z nichž ti nejchudší žijí ve slumech. Z vlastní zkušenosti vím, jak vysoký kredit má na Haiti Fidel Castro. My, kteří jsme část života prožili v reálném socialismu, víme, že je to

bezohledný diktátor, ale pro chudé obyvatele je člověkem, který dává svým lidem bezplatné zdravotnictví, školství a nikdo neumírá na ulici hladem. Takže za nástup a úspěch levicových populistů může v Latinské Americe z podstatné části hrabivost místních elit.

Na str. 35 se Klaus opakuje, jen přitvrzuje. Environmentalismus už není jen „*inkarnací levičáctví či marxismu*“, ale dokonce „*řada autorů poukazuje i na historické spojitosti environmentalismu s dalšími nebezpečnými či přímo totalitními ideologiemi, zejména s fašismem (či nacismem)*“.

Klaus sám z tohoto obvinění environmentalismus nenařkne, jen neurčitě poukáže na „*řadu autorů*“ a „*historické souvislosti*“, aby u čtenáře podprahově vznikl dojem, že environmentalisté mají cosi společného s největším zlem 20. století.

Na str. 37 si Klaus protiřečí (pokud jej dobře chápu) s tím, co napsal na str. 33. Na str. 37 cituje J. Biehlovou, podle níž „*nová*“ pravice hledá ekologickou alternativu k moderní společnosti. Na str. 33 ovšem Klaus tvrdí, že environmentalismus není nic jiného než novodobá inkarnace tradičního levičáctví. Že by tedy environmentalismus útočil zprava i zleva?

Na str. 37 dále V. Klaus píše: „*Environmentalismus považuji za nejvýznamnější neliberální, populistickou ideologii současnosti.*“

Možná že významnější, bohužel, populistickou ideologií v postkomunistických zemích je „*náboženství konzumu*“, které se tváří liberálně, ale vede nás do otroctví.

Environmentalistům nejde jen o ochranu životního prostředí, ale obecněji, o dlouhodobě udržitelný rozvoj, resp. způsob života. Klasik environmentalismu, bývalý federální ministr životního prostředí Josef Vavroušek, definoval udržitelný rozvoj takto: „*Udržitelný rozvoj, resp. udržitelný způsob života usiluje o ideály humanismu a harmonie vztahů mezi člověkem a přírodou. Je to způsob života, který hledá rovnováhu mezi svobodami a právy každého jedince a jeho odpovědností vůči jiným lidem a přírodě jako celku, a to včetně odpovědnosti vůči budoucím generacím.*“ (Vavroušek, 1993). To nezní moc populisticky a neliberálně.

Na str. 40 dole Klaus tvrdí: „*Ekonomové – na rozdíl od environmentalistů – nevytvářejí žádné politické hnutí.*“

Environmentalisté politické hnutí nevytvářejí, ale do politických hnutí a stran mohou vstupovat. Najdeme je v ODS, ČSSD, KDU-ČSL, Straně zelených i v některých menších

stranách, např. ve Straně pro otevřenou společnost (SOS). Stejně tak ekonomové vstupují do politických stran a hnutí, aby zde prosazovali dle svého přesvědčení různé formy řízení hospodářství. Ekonomové se starají o „*hospodářství lidské společnosti*“, ekologové o „*hospodářství přírody*“ a environmentalisté zejména o „*vztahy mezi hospodářstvím přírody a fungováním lidské společnosti*“. Je logické a správné, že někteří z nich chtějí své náměty a návrhy realizovat prostřednictvím politické soutěže.

Kapitola 2: Zdroje, jejich vyčerpatelnost a nezastupitelná úloha cen

Na str. 41 Václav Klaus uvádí: „*Stále znovu a znovu jsme varováni, že zdroje končí, že už jsou – nebo v nejbližší době budou – vyčerpány a že za ně není a nebude náhrada.*“

Klaus zde směšuje dvě věci:

1. Některé zdroje dříve či později vyčerpány budou. Přírodní zdroje jsou buď nevyčerpatelné a obnovitelné, což je nejlepší případ (např. voda), nebo nevyčerpatelné a neobnovitelné (např. sluneční záření), nebo vyčerpatelné a obnovitelné (např. lesní porosty při rozumném hospodaření), nebo vyčerpatelné a neobnovitelné, což je problém (např. fosilní paliva – uhlí, ropa, plyn).
2. Za vyčerpatelné a neobnovitelné zdroje je možné nalézt náhradu, ale je k tomu třeba čas. Proto je dobré mluvit o vyčerpání např. ropy už dnes a připravit alternativní způsoby získávání energie. Tím, že problém ignorujeme či bagatelizujeme, jen ztrácíme čas.

Na str. 41 a 42: „*V poslední době je módní hlavně zavádění dodatečných (ekologických) daní, aby byla cena zdrojů zvýšena, a tím snížena jejich spotřeba.*“

Nejde jenom o ekologickou daň, která by doplnila již šest existujících daní. Jde o rozpracování a postupné prosazování **ekologické (resp. environmentální) daňové reformy (EDR)**. Ta by spočívala ve zvýšení daní surovin a energií (např. formou spotřební daně) a snížení zdanění lidské práce. EDR musí být rozpočtově neutrální. Co stát vybere na vyšším zdanění surovin, to „rozpustí“ do snížení zdanění lidské práce. Podpoří to šetření s energií a surovinami, rozvoj a poptávku po dokonalejších a úspornějších technologiích a zvýší zaměstnanost (pracovní síla bude levnější, a tedy dostupnější).

Na str. 42 dole zmiňuje Klaus první zprávu Římskému klubu „*Limity růstu*“: „*Římský klub prý nakonec sám veřejně prohlásil, že závěry této knihy sice nejsou správné, ale že to koneckonců nevadí, protože záměrně matou veřejnost, aby probudily zájem. To, že nesprávnost nevadí, je přímo symbolické a nemělo by být zapomenuto. Není to poprvé ani naposledy, kdy k prosazování svých záměrů používají environmentalisté libovolné metody.*“

Je to poněkud jinak. „*Limity růstu*“, publikované v roce 1972, na základě počítačového modelu ukázaly, že exponenciální růst (spotřeba surovin, energie, nárůst počtu obyvatel, znečištění životního prostředí atd.) není dlouhodobě udržitelný a pokud tyto trendy včas nezměníme, přijde dříve či později kolaps. Jinak řečeno, v prostorově konečném systému, jakým biosféra je, není možný nekonečný růst.

Autoři se zmýlili v předpovědi konkrétního data vyčerpání jednotlivých zdrojů, což také přiznali. Např. ropa měla být vyčerpána při zachování trendů za 31 let, tedy v roce 2003. Rok po publikování zprávy ale nastala ropná krize, začalo se více šetřit, vyvinuly se nové, dokonalejší technologie (např. v automobilismu), našla se nová naleziště, jsme schopni těžít z větších hloubek a podobně. Ropa tedy zatím vyčerpána není, ale to nic nemění na tom, že jde o vyčerpatelný zdroj a je třeba se s předstihem na konec ropné éry připravit.

Na str. 44 cituje Klaus P. H. Aransona: „*Zásoba zdrojů se zvětšuje spolu s naší zásobou vědomostí.*“ A sám pokračuje: „*Potenciální zdroje jsou přeměňovány ve zdroje ekonomické právě a jedině jeho „konečným zdrojem“, kterým není nikdo jiný než člověk, jeho invence a úsilí.*“

S tím lze souhlasit, ovšem V. Klaus opomíjí čas jako nedostatkový zdroj. Jistě by bylo možné vymyslet něco proti devastaci Aralského nebo Čadského jezera, jen jsme na to nepřišli včas. Na Haiti nebo na Madagaskaru lidé přišli o lesy. Dalo se tomu jistě zabránit a lze nalézt alternativní paliva pro domorodce, jen se to nestalo včas. Vyhubili jsme některé druhy velryb a rybí tuk a další produkty z velryb jde jistě nahradit, jen to nebylo včas. Celé regiony nemusely být devastovány a dezertifikovány v důsledku nadměrné pastvy, a přesto se to stalo (a stále děje třeba v oblasti Sahelu), protože domorodci (nebo někdo další) nevymysleli a neprosadili alternativní zdroje obživy.

Klaus dále pokračuje: „*Tento „lidský zdroj“ však pro svou seberealizaci musí mít svobodu být sám sebou. Svobodu i, nebo především od environmentalistů.*“

Není to tak jednoduché. Jedna věc je něco vynalézt, druhá věc prosadit do reálného života. Byly a jsou vyvíjeny slibné alternativní zdroje pro pohon automobilů, ale zájem automobilového a ropného průmyslu, aby vše běželo jako doposud, je příliš silný.

Recyklovaný papír je dobrá věc, ale dlouho se nemohl prosadit (nízký odbyt znamenal vyšší ceny, i kvalita oproti klasickému papíru pokulhávala). Až prezident Bill Clinton prosadil, že všechny federální instituce budou používat recyklovaný papír, a trh se rozhýbal. Dnes je jeho cena i kvalita srovnatelná s „klasickým“ papírem.

Na str. 45 Klaus cituje Simona, který vychází z toho, že klesající ceny zdrojů dokazují, že se vzácnost zdrojů nezvyšuje a že vyčerpanost zdrojů v čase nenarůstá.

Dost možná budeme muset tento názor brzy poopravit. Dnešní svět je životně závislý na ropě. Hodně se diskutuje tzv. ropný zlom (Cílek, Kašík, 2007). Ropný zlom neznamená vyčerpání ropy, ale dosažení bodu, kdy už není možné těžbu zvyšovat a ta naopak postupně začíná klesat. Tím jak klesá nabídka, logicky roste cena. Nikdo dnes asi nepředpokládá, že by cena ropy klesla zpět na nějakých 20 USD za barel, kde byla celá osmdesátá a devadesátá léta, až do nedávna. A můžeme jen spekulovat, jestli a kam ropa z dnešních 70 - 80 USD za barel poroste.

Spojené státy dosáhly na svém území (bez Aljašky) ropného zlomu už v roce 1970 (3,39 miliard barelů vytěžené ropy ročně oproti 1,31 miliardy barelů v roce 2005). Z 65 největších producentů ropy je jich za ropným zlomem již přes 50. Kromě Spojených států také Kuvajt, Norsko, Velká Británie, Mexiko, Rusko a další.

Pokud vezmeme energetickou návratnost, tedy poměr mezi energií získanou a energií investovanou do získání zdroje, byl tento poměr v počátcích těžby ropy 100 : 1. Na Blízkém východě je to dnes 30 : 1, v ostatních místech těžby 10 – 35 : 1.

Na straně 46 uvádí Klaus slavnou sázku Simona a Ehrlicha (autora knihy „*The Population Bomb*“). Simon a Ehrlich se v roce 1980 vsadili, zda budou za deset let přírodní zdroje vzácnější, nebo méně vzácné, přesněji, zda jejich ceny se zvýší, nebo sníží. Vybrali si pět kovů a po deseti letech Simon jasně vyhrál. Je to výborná ukázka toho, že by environmentalisté opravdu měli být obezřetní, co se týče nejrůznějších katastrofických předpovědí a zvláště, co se týče určování konkrétních dat. Nicméně vítězství Simona by nás nemělo vést ke slepé víře, že zdroje nikdy problémem nebudou. Řada odborníků předpovídá ropný zlom celosvětově za 8 – 15 let. Největší optimisté pak za 30 – 35 let. Ať už to bude 8

nebo 35 let, je to čas, který máme k dispozici k tomu, aby se transformace společnosti a přechod na nové zdroje odehrály evolučně (řízeně), a ne revolučně (chaoticky).

Na str. 48 Klaus tvrdí: „*Základ jejich (environmentalistů – pozn. P.N.) neliberálního etatistického uvažování tvoří malthusianská nevíra v člověka (a v jím přinášený technický pokrok).*“

To je velmi zavádějící konstatování. Malthus byl anglikánský pastor, který již na počátku 19. století vyslovil následující hypotézu: „*Lidská populace se neliší od populace rostlin a živočichů, jež mají tendenci růst geometrickou řadou, zatímco produkce potravy roste jen aritmetickou řadou. Jestliže tedy člověk dobrovolně nezabrzdí svou schopnost reprodukce, přemnoží se, a uplatní se vnější zábrany, epidemie, hlad a války.*“

Od dob Malthuse počet obyvatel planety narostl z 1 miliardy na více než 6 miliard a regionálně už jeho předpověď dochází naplnění – např. ve Rwandě, Egyptě, Číně. Pokud by zůstaly zachovány současné demografické trendy, počet obyvatel by se každých 50 let zdvojnásobil a za několik málo staletí by hmotnost lidí byla větší než hmotnost zeměkoule. To se nestane, ale bude to díky tomu, že člověk bude ochoten omezit svůj reprodukční potenciál. Pokud ne, uplatní se vnější faktory, jak předpovídá Malthus.

Na str. 49 Klaus uvádí: „*Nejsou žádné bez člověka existující zdroje a ...není žádná bez cen definovaná „potřeba“ zdrojů. Každý zdroj má svou cenu... Díky konkrétní ceně „vzniká“ jistá nabídka zdrojů ... a stejně tak díky ceně vzniká určitá poptávka.*“

Jako akademická rozprava to zní zajímavě, ale tak jednoduché to vždy není. V Latinské Americe nemá 75 milionů lidí přístup k nezávadné pitné vodě a 116 milionů nemá přístup k hygienickým zařízením. V Bolívii byl pokus privatizovat dodávky vody pro obyvatele. Soukromá společnost si naúčtovala 450 USD poplatek za připojení k vodovodní síti v zemi, kde průměrný měsíční plat je 55 USD. To způsobilo politickou nestabilitu. Tato víra v „trh bez přívlastků“ je jedním z důvodů, proč se v Latinské Americe dostávají k moci levicoví populisté, jako konkrétně v Bolívii Morales.

Na str. 50 Klaus tvrdí: „*Také asi nevědí (environmentalisté – pozn. P.N.), že s rostoucí vzácností (v jejich terminologii „vyčerpatelností“) zdrojů poroste cena natolik, že poptávka poklesne fakticky k nule. Že jsou tedy zdroje v ekonomickém smyslu paradoxně nevyčerpatelné.*“

V ekonomickém smyslu jsou zdroje možná nevyčerpatelné, v reálném životě samozřejmě vyčerpatelné jsou. Jsou také nahraditelné, ale k vývoji a prosazení alternativ je třeba čas a někdy také hodně úsilí a investic.

Environmentalisté vědí, že s rostoucí cenou poptávka klesá fakticky k nule (s výjimkou pro život nepostradatelných zdrojů, jako je např. pitná voda). Pokud tedy cena ropy stoupne např. na 500 nebo 1000 USD za barel, poptávka jistě dramaticky poklesne, ovšem také dramaticky poklesne naše životní úroveň a civilizace se otřeše v základech. Obzvláště, nebude-li na tento šok připravena.

Kapitola 3: Efekt bohatství a technického pokroku

Na úvod kapitoly Klaus píše: „*O tom, že i v čase budoucím bude radikálně narůstat bohatství lidí... a že ještě nepředstavitelně rychleji poroste technický pokrok, je snad zbytečně rozsáhle hovořit.*“

Tato víra „v lepší zítřky“ se hezky poslouchá a je to jistě žádoucí varianta budoucího vývoje. Není to však možnost jediná, nějak osudově daná. Podle historika A. Toynbeeho (1985) lze v historii lidstva vyčlenit 21 různých kulturně-civilizačních okruhů a většina z nich zkolabovala. Zanikla i Římská říše, která se zdála být ve své době neotřesitelná. Na ruinách zhroutených civilizací se zrodily nové a stalo by se to jistě i po pádu euro-americké civilizace. Je však přece přirozené a správné snažit se dělat, co je v našich silách, aby naše civilizace nezkolabovala, období po kolapsu by pro řadu generací nebylo jistě nic příjemného. Jakob Bronowski (1985) k tomu říká: „*Člověk bude stoupat dál, ale jeho vzestup možná nepovede západní civilizace, jak ji známe. Teď právě jsme na vahách dějin. Budeme-li shledáni lehkými, vytvoří příští krok někdo jiný. Nemáme žádné záruky, jako je neměli Asyřané, Egypťané či Římané.*“

Na str. 55 předvádí Klaus ukázkou egoismu rozpínajícího se napříč generacemi: „*Poměrně jasnou a jednoduchou se mi zdá být debata o pravděpodobném – nepochybně dnes pro nás téměř nepředstavitelném – bohatství budoucí společnosti a z ní vyplývající závěr, že bychom my dnes různé zásadní věci za generace budoucí řešit neměli.*“

Ekonomu Klausovi by se předpokládám nelíbilo, kdyby rabující dav chudých vyplenil třeba naši ambasádu někde v Africe s tím, že je to tak správné, ať platí bohatší. Téhož se dopouští ve vztahu mezi generacemi: budoucí generace budou jistě bohatší (i když ani to není zcela jisté), a tak nevádí, že jim odkážeme vyhořelé jaderné palivo z našich elektráren, vyčerpané zásoby fosilních paliv, zdevastované regiony apod. Oni si už nějak poradí. Vždyť přece budou bohatí a technika všemocná.

O kousek dál Klaus navazuje otázkou: „*Opravdu si někdo myslí, že měli naši předkové např. v Malé Asii zabránit tomu, aby tam kozy spásly všechnu tamnější vegetaci?*“

Ano, myslím si to. A také vím, že generace našich předků se od nás až tak moc nelišily a dělaly chyby mající občas důsledky na dlouhá staletí. Naše výhoda je v tom, že máme více zkušeností, známe jejich příběh. Jen omezený člověk se nesnaží poučit a je odsouzen chyby opakovat. Bohužel díky rozvoji vědy a techniky se to může odehrát v podstatně větším měřítku a s většími riziky.

Na str. 56 odhaduje Klaus budoucí bohatství lidí. Vychází ze Sternovy zprávy a předpokládá roční růst spotřeby na hlavu o 1,3 %. Je-li dnes úroveň spotřeby 7600 USD na osobu za rok, vzroste v roce 2200 na 94 tisíc USD na osobu za rok.

Dělat takovou prognózu na 200 let je odvážné, ale budiž. Klaus však opomíjí velmi podstatnou věc – nerovnoměrné rozdělení bohatství. V roce 2006 světový ekonomický produkt dosáhl hodnoty 66 tisíc miliard dolarů (podle parity kupní síly). Kdyby toto bohatství bylo zhruba rovnoměrně rozděleno, bylo by to dost na slušnou životní úroveň pro každého. Jenže to tak není. Dvě procenta nejbohatších lidí vlastní více než 50 % světového bohatství, zatímco chudá polovina lidstva vlastní jen 1 % bohatství. Příjem 225 nejbohatších lidí je roven příjmu 2,7 miliardy chudých lidí, tedy 40 % světové populace. 800 milionů lidí trpí na světě hladem. (Glenn, Gordon, 2007)

Chudí s námi byli a budou asi vždy. Ale pokud se tyto obrovské disproporce nezmění, pak nás nezachrání ani 94 tisíc USD na osobu v roce 2200.

Známý ekonom Herman Daly zformuloval ekonomický princip ve formě jedenáctého biblického přikázání: „*Nepřipustíš bezmeznou nerovnost v distribuci soukromého vlastnictví.*“

Na str. 57 cituje Klaus práci A. S. Manneho (1995), která tvrdí, že se v podstatě nic nestane, když na změny klimatu nebudeme brát zřetel. Klaus píše, že to práce dokazuje, což není

pravda. Mezivládní panel o změnách klimatu (IPCC), který je nejprestižnějším odborným tělesem, zabývajícím se změnami klimatu, tvrdí něco jiného. Ve své čtvrté zprávě předpovídá oteplení o 2 – 4,5 stupně Celsia do roku 2050. Přitom oteplení o 3 stupně Celsia by znamenalo změnu hranic mezi zemí a mořem a způsobilo by hladomor 400 miliónů lidí. Ale ani IPCC si nedovolí nic prohlásit za dokázané, jen tvrdí, že toto se s vysokou mírou pravděpodobnosti stane, pokud neomezíme emise skleníkových plynů.

Na téže straně Klaus cituje Mendelsohna a Williamse (2004), kteří odhadují vliv globálního oteplování v roce 2100 na 0,1 % HNP. A další citace Mendelsohna (2007): „*Škody z vyšších teplot v průběhu dalších padesáti let nebudou odlišitelné od nuly.*“

Čtvrtá zpráva IPCC k tomu říká: „*Velké pojišťovací společnosti odhadují, že ekonomické ztráty zaviněné změnami klimatu by se mohly v příštím desetiletí vyšplhat až na 150 – 300 miliard dolarů ročně.*“

150 – 300 miliard dolarů ročně by mělo být odlišitelných od nuly. Také v českých podmínkách vidíme první náznaky reakce pojišťovacích společností na tento trend – některé domy v záplavových oblastech se stávají nepojistitelnými.

Na str. 60 si V. Klaus vypůjčuje myšlenku Williama Nordhause (citace však není uvedena). Píše: „*Dnes ve vyspělém světě zemědělství a lesnictví obvykle nevytváří více než 3 % celkového národního produktu. Ostatní odvětví ale klimatickými změnami významně ovlivněny nejsou.*“ (W. Nordhaus proslul výrokem, že globální oteplování bude mít na ekonomiku USA zcela zanedbatelný vliv, neboť v podstatě jen zemědělství je citlivé na klima, přičemž zemědělství představuje pouhá 3 % HNP.)

Pomiňme, že jen v nejvyspělejších zemích zemědělství představuje 3 – 5 % HNP, v ostatních, méně rozvinutých zemích, je to podstatně jinak. Pomiňme také, že západní země dovážejí část zemědělské produkce z méně rozvinutých zemí, a pomiňme i to, že nejvýznamnější hospodářské odvětví, turistický ruch, bude klimatickými změnami dotčen velmi významně.

Sledujme dále uvažování V. Klause. Cituje prof. Schellinga: „*I kdyby produktivita práce v zemědělství v následujícím půlstoletí poklesla o třetinu, HDP na hlavu, který by byl dosažitelný bez tohoto poklesu v roce 2050, by byl stejně dosažen již v roce 2051!*“

Zde, na odlehčení, mi přicházejí na mysl dva ne odborné citáty. První je z Bible: „*Nechal jsem je tedy být s tím zarputilým srdcem, ať si jdou za svými plány.*“ (Ž 81, 13)

Druhý citát je od T. S. Elliota:

„*Kde je moudrost, kterou jsme pozbyli znalostmi?*“

Kde je znalost, která se vytratila v informaci? “

Na Nordhause reagoval Herman Daly (bývalý ekonom Světové banky, později profesor ekonomie na Marylandské univerzitě): *„Zkrátka, naživu jsme údajně nikoliv díky semenům, půdě, slunci a dešti jako takovým, nýbrž jen díky hodnotě, kterou semenům, půdě, slunečnímu svitu a dešti propůjčuje práce a kapitál. Jenže co když přijdou roky katastrofální neúrody a s nimi nedostatek potravin a hlad? Nevyšplhají se pak v důsledku enormně zvýšené poptávky ceny potravin do takové výše, že namísto tří procentních bodů HNP budou zemědělské produkty tvořit třeba i 90 % HNP? “*

V. Klaus si zde zkrátka „naběhl“, když přijal hru na žonglování s čísly bez respektování širších souvislostí.

Na str. 60 cituje Schellinga ještě jednou: *„Kdyby Čína udržela svůj téměř nulový růst obyvatel ještě po několik generací, se zemskou atmosférou to udělá totéž, jako celosvětový program boje se skleníkovými plyny při 2 % přírůstku Číny. “*

Jednak Čína ani dnes nemá nulový růst obyvatel, ale hlavně je zde zaměřována příčina za důsledek. Příčinou klimatických změn jsou emise skleníkových plynů celosvětově. Samozřejmě v Číně také, ale rozhodně by nebylo dostačující přinutit Čínu (mimořadně, jak by toho chtěl autor výroku dosáhnout?) aby držela nulový růst obyvatel a zbytek světa by byl v klidu. Jistě, v Číně samotné je třeba zlepšit radikálně technologie na ochranu životního prostředí, vždyť podle OSN z 20 měst na světě s nejvíce znečištěným ovzduším je jich 16 v Číně.

Schelling se Klausovi zjevně zamlouvá, protože na téže straně jej cituje potřetí: *„Rozvojové země dnes nemají dělat žádné oběti. Jejich nejlepší obranou proti klimatickým změnám je jejich vlastní ekonomický rozvoj. “*

Rozvojové země se musí rozvíjet, ale je v zájmu rozvojových i rozvinutých zemí, aby to bylo za použití moderních technologií, aby nemusely projít stejnou industriální epochou (s nedokonalými technologiemi, zatěžujícími životní prostředí), jako tomu bylo v dnešních vyspělých zemích. To, co způsobilo dnešní globální environmentální problémy, je dáno průmyslovým rozvojem ve 20. století v zemích, kde žije asi 20 % světové populace. Pokud stejnou cestu rozvoje bude následovat dalších 80 % (stále rostoucí) populace, nemusí to biosféra unést. Jen Čína samotná v roce 2007 předstihla Spojené státy v emisích CO₂, a stala

se tak největším globálním znečišťovatelem. Čína spotřebovává 2 miliardy tun uhlí ročně a v roce 2016 bude již spalovat 4 miliardy tun uhlí ročně. (Glenn, Gordon, 2007)

Na str. 61 je další Klausův poněkud demagogický výrok: „*Zastánci environmentalistických postojů chtějí ... radikálně snižovat dnešní spotřebu (a to nejen svou vlastní, ale i dnešní spotřebu daleko chudších lidí, než jsou oni sami).*“

Postoj environmentalistů se dá vyjádřit zjednodušeně slovy: „*Kvalitnější život skromnějšími prostředky.*“ K tomu se máme přibližovat prostřednictvím ekonomických nástrojů životního prostředí, prosazováním moderních technologií a také změnou hodnotových orientací. To je něco podstatně jiného než jen „*radikální snižování spotřeby*“. A už vůbec environmentalisté nevolají po snižování spotřeby chudých lidí. Indira Gándhiová na první konferenci OSN o životním prostředí ve Stockholmu v roce 1972 prohlásila: „*Naším největším znečištěním je chudoba.*“ Logicky je tedy boj s chudobou jedním z prostředků usilování o lepší životní prostředí.

Na téže straně Klaus pokračuje: „*Opravdu si myslí (environmentalisté – pozn. P.N.), že je snížení spotřeby o 15 % v roce 2007 svými důsledky ... stejné jako relativně stejně velké snížení v roce 2200?*“

Tedy „*jezme a pijme, stejně zítra zemřeme!*“ (Iz 22, 12) Problémy, které jsme způsobili, ať za nás řeší budoucí generace, vždyť nemohou dnes křičet, protestovat, stávkovat, protože tu ještě nejsou.

Na str. 62 uvádí V. Klaus graf převzatý od McKittricka a kol. (2007), podle kterého emise CO₂ na hlavu ve světě narůstaly jen do roku 1979 (kdy dosáhly hodnoty 1,23 tuny) a od té doby klesaly (hodnota z roku 2003 je 1,14 tuny).

Nechci o těch hodnotách polemizovat, protože práci McKittricka a kolektivu neznám, ale Mezivládní panel o změnách klimatu naopak uvádí výrazný nárůst emisí CO₂ v letech 2000 - 2004. Mám k dispozici graf T. Gordona (Glenn, Gordon, 2006), kde uvádí průměrné měsíční atmosférické koncentrace oxidu uhličitého v částicích na milión (ppm) a ty od roku 1980 až do roku 2005 narůstají.

Pozitivní však je, že v roce 2006 poklesly emise CO₂ ve Spojených státech o 1,4 %, snižují se také emise v zemích Evropské unie. To je nesporně z valné části zásluhou Kjótského protokolu, díky kterému je vyvíjen značný tlak i na země, které jej neratifikovaly (například Spojené státy).

Nicméně Mezivládní panel o změnách klimatu (IPCC) očekává spíše nárůst CO₂ (hlavně kvůli industrializujícím se zemím). Podle IPCC rostly emise CO₂ mezi lety 2000 – 2004 více, než očekávaly nejpesimističtější scénáře a při takovém vývoji by do roku 2030 emise narostly o dalších 25 – 90 % oproti roku 2000.

Na světě se dnes staví nebo plánuje postavit 800 – 1000 uhelných elektráren, jejichž životnost je 40 let. Pokud se opravdu vybudují, pak je globální redukce skleníkových plynů dosti nepravděpodobná.

Na str. 63 a 64 diskutuje Klaus tzv. environmentální U-křivku, která vychází z Kuznetsovovy křivky. „V roce 1991 si G. M. Grossman a A. B. Krueger všimli, že mezi kvalitou životního prostředí a vyšší důchodů (čili bohatství) také existuje vztah obráceného U. Dokonce spočítali (na základě analýzy dat ze 42 zemí), že ke zlomu dochází v situaci, kdy se roční HDP na hlavu nachází někde mezi 6700 – 8400 USD. Znamená to výraznou a silnou hypotézu, že ekonomický růst je ve svém konečném důsledku pro životní prostředí příznivý.“

Tento „environmentální práh“ je opravdu nadějí pro rozvinuté země. Jak lidé bohatnou, začínají považovat za významný faktor své životní úrovně a kvality života také stav a vývoj životního prostředí.

Bude moc dobře, když se tato hypotéza potvrdí. Má to však jedno významné ale. Zmíněné výše HDP na osobu dosahuje jen několik desítek zemí (Klaus neuvádí, jde-li o HDP podle parity kupní síly, proto je ten údaj mírně matoucí), většina zemí je výrazně pod touto hodnotou. Nejchudší země dosahují hodnoty HDP jen ve stovkách dolarů na osobu za rok. Otázka je, jak dosáhnout ekonomického růstu (v rozvojových zemích navíc se zastaralými technologiemi), který by umožnil dosáhnout environmentálního prahu. Zatím se to podařilo pětině lidstva, co zbytek? A pokud se to podaří, jakou to přinese zátěž prostředí, než environmentálního zlomu dosáhneme?

M. Wackernagel (2004) rozpracovává řadu let koncept tzv. **ekologické stopy**. Množství většiny zdrojů, které spotřebováváme, a odpadů, které produkuje, lze přepočítat na plochu. Všechny plochy dohromady, které vzniknou spotřebou zdrojů a produkcí odpadů člověka, vytvářejí tzv. ekologickou stopu. Pokud plocha, odpovídající ekologické stopě dané společnosti, překračuje ekologickou kapacitu daného státu, dochází k faktickému využívání produktivní plochy lidí z jiných zemí, nebo budoucích generací.

A teď to podstatné – celková ekologická stopa světové populace přesahuje globální ekologickou kapacitu o 0,4 hektaru na člověka. Např. na obyvatele České republiky připadá 4,8 ha ekologické stopy, ale ekologická kapacita našeho území je jen 2,3 ha na obyvatele

(ekologický deficit tedy činí 2,5 ha na obyvatele). Z evropských zemí jediné Finsko nepřekračuje svoji ekologickou kapacitu.

Nerozřešenou tedy zůstává otázka, jak to udělat, aby 80 % obyvatel planety mohlo zbohatnout na naši úroveň a životodárné ekosystémy planety se nezhroutily.

Za vysvětlením environmentální U-křivky Klaus sarkasticky poznamenává (str. 64 a 65), že *„environmentalisté ... se takovými detaily, jakými je pečlivá analýza dat, příliš často nezabývají. Ekonomové ano.“*

U některých ekonomů se zase projevuje absence schopnosti vnímat věci ve vzájemných vazbách a souvislostech.

Třetí kapitolu Klaus uzavírá: *„Závěr je jasný – bohatství a technický pokrok ekologické problémy řeší, nikoli vytvářejí.“*

Vidím to odlišně. Bohatství a technický pokrok ekologické problémy nejprve vytvářejí, později je pomáhají řešit. Jen je třeba pamatovat na 5 miliard lidí, kteří na své zbohatnutí čekají, a na čas, který máme při řešení globálních (nejen environmentálních) výzev k dispozici.

Kapitola 4: Diskontování a časové preference

Na str. 68 Klaus tvrdí: *„Někteří – a to je přístup environmentalistů – se tváří, že je libovolně vzdálená budoucnost stejně důležitá jako dnešek.“*

Je pravda, že diskontování a časové preference nejsou obvykle námětem environmentálních diskusí, přitom si toto téma určitě pozornost zaslouží. Není ale pravda, že libovolně vzdálená budoucnost je považována za stejně důležitou jako dnešek. Za nejzazší horizont, kam má smysl se dívat, je považováno zhruba jedno století (to samozřejmě neznamená, že máme ambice předpovídat, co se stane, jde o hledání a formulování určitých mantinelů pro rozvojové příležitosti a ohrožení). Environmentálně orientovaný časopis *„Sedmá generace“* je nazván podle indiánského přísloví, že bychom měli brát ohled na sedm budoucích generací, které po nás přijdou. Reálně je ale zájem environmentalistů upřen na 40 – 50 let dopředu

(např. prognózy počtu obyvatel na Zemi k roku 2050 a jaké to může mít ekologické důsledky), nebo spíše 20 – 30 let (např. ropný zlom a jeho možné důsledky).

Klaus na str. 68 pokračuje: „*Jak hodnotit milión korun dnes a zítra? Jak hodnotit jeden stupeň Celsia dnes a za 100 let? Jak hodnotit zvýšení mořské hladiny za 50 let? Jak hodnotit zásoby ropy? ... Ekonom ví, že milión korun dnes a za sto let jsou dvě úplně odlišné věci. Snaží se proto vysvětlit, o kolik se liší. Tato velmi subtilní otázka je v ekonomii diskutována pod pojmem diskontování.*“

Diskontovat peníze je užitečné. Ale jsou věci, které diskontovat nemá smysl, nebo je to přinejmenším velmi problematické. Pitná voda bude mít pro člověka stejný existenční význam za 20, 50 i 100 let. Zvýšení mořské hladiny bude asi větším problémem v budoucnu než dnes, protože nás tu bude ne 6,5 miliardy, ale kolem 9 miliard obyvatel. Životodárné ekosystémy budou pro život za 50 let stejně nezbytné jako dnes, to žádný ekonom svým diskontováním nezmění. Zásoby ropy mohou teoreticky ztratit na významu (a ceně), dokážeme-li za ropu najít plnohodnotnou náhradu. Ale byl bych i zde velmi opatrný, protože ropa, to jsou vlastně komplikované uhlovodíkové sloučeniny, které mají a budou mít řadu možných využití v mnoha průmyslových odvětvích. My zatím většinu ropy spotřebováváme tím nejprimitivnějším způsobem – pálíme ji.

Na str. 69 Klaus tvrdí: „*Pro každého racionálně uvažujícího člověka (ale asi ne pro environmentalistu) je lepší, hodnotnější, větší efekt přinášející stokrata teď, než stokrata v daleké, v případě debat o životním prostředí dokonce nedohlédnutelné budoucnosti.*“

Mrzí mě, že pro Klause jsou debaty o životním prostředí „*nedohlédnutelnou budoucností*“, ale asi se s tím nedá nic dělat. Obávám se však, že tento přístup u lidí podněcuje chování podle hesla „*Užívejte dnes, platíte zítra.*“ Kdyby se tímto řidily generace našich předků (včetně šlechtických rodů při správě svých panství) a místo střádání a investic jen spotřebovávaly, netěšili bychom se dnes z poměrně slušně fungujícího a prosperujícího hospodářství.

S následujícím Klausovým výrokem: „*veškeré budoucí příjmy a výdaje mají u každého hodnotitele menší význam než příjmy a výdaje současné*“, lze souhlasit, ale netřeba jej považovat za jednoznačně pozitivní. Příkladem rozporuplnosti tohoto přístupu mohou být úsporné žárovky. Většina z nás má tendenci koupit si obyčejnou žárovku za 12 Kč, namísto úsporné za 150 Kč, i když víme, že do tří let se úsporná žárovka finančně vyplatí. Tato naše

tendence je přirozená, ale ne nezbytně správná. Osvětou, výchovou a třeba i ekonomickým stimulem (dotováním úsporné žárovky) bychom měli spotřebitele povzbuzovat, aby uvažoval v dlouhodobějším horizontu.

Vyhroceně řečeno – hlupák doma „vyluxuje“ ledničku, dokud v ní něco je, a více jej nezajímá. Rozumný člověk je schopen plánovat své výdaje nejen od výplaty k výplatě, ale pamatuje třeba i na opravu střechy nad hlavou, kterou bude třeba za čas udělat. Nejdříve může střechu opravit výměnou tašek za pár korun, když to ale zanedbá, za čas se finančně pěkně prohne, nebo mu na hlavu spadne střecha a pak celý dům.

Na str. 70 Klaus tvrdí: *„Ekonomie vytvořila instrumentarium pro leccos, ale pro mezilidské a mezigenerační porovnávání užitečnosti a preferencí žádný bezprostřední nástroj nemá. ... Užitečnost, jak ji cítí různé subjekty, porovnávat nelze.“*

Možná jednou ekonomie vytvoří nástroje pro toto porovnávání mezilidské a mezigenerační užitečnosti a preferencí. U životodárných systémů však klidně může použít dnešní kritéria, protože jejich význam bude v budoucnosti, stejně jako dnes, životodárný.

Na str. 71 kritizuje Klaus systém obchodovatelných emisních povolení, které zavádí Evropská unie. Prodej emisních povolenek, týkajících se CO₂, je zatím v počátcích a těžko předvídat, jak bude úspěšný. Nicméně v 70. a 80. letech se v USA velmi osvědčila obchodovatelná emisní povolení, týkající se oxidu siřičitého (SO₂), a díky tomu je např. východní pobřeží Spojených států a Kanady dnes zbaveno kyselých dešťů, na rozdíl od minulých dob.

Problém s povolenkami pro emise oxidu uhličitého vidím jinde a Česká republika je bohužel modelovým příkladem. Emise CO₂ nám oproti hladině z roku 1990 (referenční rok pro Kjótský protokol) klesly zhruba o 17 % a bohatě tak splňujeme požadavky Kjótského protokolu (snížení emisí o 7 %, stejně jako ostatní země EU). Můžeme tedy na emisních povolenkách slušně vydělat. Přitom jsme ale největším producentem emisí CO₂ na osobu v Evropě (společně s Belgií a Estonskem překračujeme 12 000 kg/obyv./rok, průměr EU je něco málo přes 8 000 kg/obyv./rok).

Vyděláváme zkrátka na tom, že se hodnocení vztahuje k roku 1990, kdy se ještě naplno projevovalo, že jsme byli „kovárnou socialismu“, ovšem se zastaralými technologiemi a tomu odpovídajícími emisemi.

Na str. 72 Klaus sebevědomě tvrdí: „*Autoritativně se dá říci, že ekonomové (a jistě nejen ekonomové) jsou přesvědčeni, že nesporný fakt, že je koruna (a cokoli jiného) v budoucnu „menší“ než koruna dnešní, je nevyhnutelným východiskem jakéhokoliv racionálního lidského uvažování a chování.*“

Záludnost výroku V. Klause spočívá v tom, že do závorky přihodí „*a cokoli jiného*“. Jak jsme ukázali výše, nelze říci, že „*cokoliv*“ má budoucí hodnotu menší než dnes.

Na str. 74 dává Klaus jednoduchý příklad diskontování: „*Půjčí-li si někdo 1000 Kč, a je-li úrok 6%, už na konci prvního období má člověk z původní půjčky jenom 940 Kč.*“ A pokračuje citátem D. Třísky: „*Pro salónního intelektuála (nemyslím, že by environmentalisté byli typičtí salónní intelektuálové, ale nevádí – pozn. P.N.) jsou tyto úvahy příliš „monetární“.* ... *Kdyby náhodou svůj odpor překonali, pak by stačilo, aby dosadili za stokorunu své vážné ekologické téma, a aby roční časový horizont nahradili několika desítkami mezi-generačních let. Možná by si pak o něco lépe uvědomili, že my dnes můžeme některé věci hodnotit jinak než my za třicet let, už ani nemluvě o tom, že faktickými hodnotiteli již nemusíme být my, ale ti, kdo přijdou po nás.*“

To je hezký příklad a dá se říci i trochu jinak. Když si půjčím 1000 Kč na 6 % úrok, je jasné, že budu muset 1000 Kč jednou vrátit a k tomu navíc ještě 60 Kč za první rok (resp. 6 % z celkové částky za každý rok). Pokud bych si vzal třeba 2 milióny Kč jako hypotéku na dům, musím počítat s tím, že celkem bance splatím ne dva, ale řekněme tři milióny. Pokud deset nebo dvacet let nebudu splácet, úroky mi narostou do netušených výšek. A přesně toto mi při osobním setkání dával za příklad Matthis Wackernagel při debatě o ekologické stopě: „*Že jsme překročili ekologickou kapacitu území, ještě nemusí být tragické. Je to jako půjčka na dům, ve kterém chceme bydlet a vybavit si jej. Jen si musíme být vědomi, že dříve nebo později budeme tuto půjčku splácet. A čím později, tím to bude pro nás nebo pro naše děti dražší a bolestivější.*“

Ještě jednou se vrátím ke svému oblíbenému Haiti. Zkuste místním obyvatelům vyprávět něco o diskontování, když 99 % lesů je vykáceno, vodní eroze splachuje půdu nezbytnou pro hospodaření a obživu, 60 – 70 % obyvatel je nezaměstnaných a přes 50 % dospělých je negramotných.

S diskontováním je ještě další potíž – kdo a jak stanoví její míru. Klaus zmiňuje W. Nordhause (str. 77), který po pečlivém studiu Sternovy zprávy (o klimatických změnách – pozn. P.N.) dochází k závěru, že důvodem odlišných výsledků jsou Sternovy „*extrémní*

předpoklady o diskontování. ... Sternova práce v podstatě považuje společenskou diskontní míru za blízkou nule. To enormně zvětšuje důsledky dnešních rozhodnutí na velmi vzdálenou budoucnost“.

Vida, ono je to tak trochu hádání z křišťálové koule. Pokud se nám výsledky něčí zprávy nehodí, označíme prostě předpoklady o diskontování za „extrémní“. Jenže kdo stanoví správnou diskontní míru?

O něco dále (str. 78 dole) cituje Klaus prof. Singera: *„Volba diskontní míry bývá obvykle prezentována v etických termínech – blahobyt dětí a vnuků – což má velmi silný emoční apel. Výsledkem je to, že vzniká nerealisticky nízká diskontní míra, která nadhodnocuje budoucí efekty dnes provedených změn.“*

To je jen variace na přístup W. Nordhause – pokud se něco nehodí, označíme to za „emočně zabarvené“ a diskontní míra je „nerealisticky nízká“.

Na str. 79 Klaus shrnuje, že diskontní míra je tím klíčovým parametrem, který porovnává význam blahobytu budoucích generací oproti generacím současným. A pokračuje: *„Když je nulová, znamená to, že se na budoucí generace díváme stejně jako na dnešní, což je naprosto absurdní.“*

Nevím, proč by to mělo být absurdní. Na míru diskontování mohou být různé názory, ale označit požadavek mezigenerační solidarity za „naprosto absurdní“ je poněkud laciné.

Environmentalisté se s Klausem nejspíše nebudou moci rozumně domluvit na ničem (nebo téměř na ničem), protože jeho vidění světa je diametrálně odlišné a je třeba to vzít na vědomí. Viz následující výrok (str. 79): *„Environmentalisté (a N. Stern) se asi budou obhajovat tím, že nenulová společenská diskontní míra ignoruje velké náklady (zátěže), které v budoucnosti vzniknou, a proto žádají „mezigenerační neutralitu“. Snažil jsem se ukázat, že je to mylný přístup.“*

Doufám, že se V. Klaus snažil marně, více to rozebírat nemá smysl.

Na str. 79 je dále uvedeno: *„Když Nordhaus na svém modelu přepočítá Sternovy výsledky a použije vyšší diskontní míru, dostane úplně jiné výsledky.“*

To jen dokazuje, nakolik bychom měli být obezřetní při čtení a interpretaci výstupů různých počítačových modelů. Protože většina z nás matematickému modelování nerozumí, máme tendenci přesným a hezky graficky znázorněným výsledkům věřit. Jenže přesné výsledky

mohou vycházet z velmi nepřesných předpokladů (odhadů). To nebezpečí samozřejmě hrozí Nordhausovým, Sternovým, stejně jako třeba Meadowsovým modelům a výpočtům. Nezbyvá, než se je snažit číst obezřetně a kriticky.

Na str. 80 cituje Klaus Mendelsohna, který říká: „*Sternova zpráva předpokládá, že je diskontní míra 0,1 % nad tempem růstu spotřeby. Protože je předpokládáno, že spotřeba bude růst o 1,3 %, pak je diskontní míra 1,4 %.*“ ... „*Percoco a Nijkamp (2007) citují 13 různých odhadů společenské diskontní míry za různé země a docházejí k průměrné hodnotě 4,6 %. To je o hodně více, než Stern.*“

Vzpomínám si na jeden článek Ludvíka Vaculíka v Lidových novinách. Reagoval na to, jak nás astronomové vystrašili zprávou, že naši Zemi těsně mine velký asteroid. O několik dní později své odhady opravili a tvrdili, že žádné nebezpečí nehrozí. „*Tím hůř,*“ reagoval tehdy L. Vaculík, „*protože to jen ukazuje, že vlastně nedokážeme spolehlivě spočítat, jak velké nebezpečí nám hrozí.*“ Zde je to obdobné. K žádoucím či nežádoucím výsledkům můžeme dle přání autora dojít tím, že upravíme míru diskontní sazby. Problém je, že ji nikdo neumí objektivně určit.

Stejně jako Mendelsohn upravuje diskontní míru, „upravuje“ i náklady na boj s globálním oteplováním. Na str. 80 je citován: „*Mendelsohn ... kritizuje i to, že Stern vůbec nepoužívá žádnou diskontní míru pro odhady nákladů boje s globálním oteplováním. Tyto náklady je oproti Sternově zprávě nutné vynásobit číslem tři, aby to bylo konzistentní s odhady nákladů.*“ Proč právě třemi? Čím je to podloženo? Pokud vyšším odhadem diskontní míry, jak správně stanovit ji?

Na str. 81 Klaus toto téma uzavírá: „*Nulová (nebo skoro nulová) společenská diskontní míra vede k tomu, že budoucnost vypadá stejně velká jako dnešek. Troufám si říci, že všechno závisí na tom, zda nesmyslnost tohoto výroku pochopíme, nebo nepochopíme. Když ne, pak žádná seriózní diskuse nemá smysl a k ničemu nevede.*“

I my tedy můžeme uzavřít, že jde o odlišné vnímání světa. V Klausově vidění není problém přesouvat dnešní, vyhrocující se problémy na budoucí generace. Je to svoboda na úkor druhých, je to vlastně karikatura chápání svobody: „*Užívej dnes, vždyť platit budou jini.*“

Kapitola 5: Analýza nákladů a výnosů, nebo absolutismus principu opatrnosti?

Na str. 83 začíná Klaus kritikou tzv. **principu předběžné opatrnosti**. Tvrdí, že environmentalisté jej používají aprioristicky a absolutisticky, a to je vede k obhajobě jinak neodůvodnitelné maximalizace averze k riziku.

Jde o to rozlišovat, co je v sázce. Princip předběžné opatrnosti říká, že bychom měli jednat vždy tak, jako by mohla nastat horší varianta. Když ve městě vjedu s autem do ulice, která se ukáže jako slepá, vcelku o nic nejde, vrátím se. Jestliže však vpálím do rušné křižovatky na červenou, mohou být důsledky drastické. A bohužel nejenom pro mě, ale také pro nevinné lidi kolem.

Pokud si tedy zahráváme s globálními klimatickými změnami, **provádíme veliký experiment globálního rozsahu, jehož výsledky neznáme a jehož důsledky už také nebude v naší moci významně ovlivnit**. Je možné a dokonce pravděpodobné, že na globálním oteplování se podílí jak antropogenní faktory (emise skleníkových plynů), tak přírodní faktory (přirozené klimatické fluktuace v rámci současné doby meziledové). Tím spíše bychom se měli snažit antropogenní faktory eliminovat.

Na str. 84 Klaus cituje F. Singera: „*Nekupuji si pojistku, je-li riziko malé a pojistné vysoké. Je po nás žádáno, abychom dělali „pojišťovací“ politiku, i když je riziko velmi malé (je-li vůbec nějaké), a abychom platili velmi vysoké pojistné.*“

Člověk musí mít o sobě hodně vysoké mínění, troufne-li si autoritativně tvrdit, že „*riziko je velmi malé, je-li vůbec nějaké*“. Koncentrace CO₂ (skleníkového plynu) nám posledních 60 let narůstá, globální teplota také stoupá, ledovce prokazatelně tají a ustupují (stačí porovnat staré snímky ledovců kdekoliv na světě s dnešními) a „*riziko je velmi malé*“?

Klaus dále cituje Singera: „*Fakticky jde o to, abychom – podle Kjótského protokolu – omezili použití energie o jednu třetinu, a důsledkem bude – do roku 2050 – snížení teploty o 0,05 stupně Celsia!*“

Kjótský protokol zavazuje signatáře k omezení emisí CO₂ v průměru o 5 % oproti hladině emisí z roku 1990. Toho lze dosáhnout úsporami, rozvojem obnovitelných zdrojů, nebo třeba využitím kontroverzní jaderné energie. O omezení použití energie o třetinu, pokud vím, nikde

není řeč. A pokud dokážeme energii uspořít díky lepším technologiím a rozumnějšímu hospodaření, bude to jen dobře.

A že by snížení spotřeby energie o třetinu mělo vést ke snížení teploty o 0,05 stupně Celsia, je rovněž více než podivné. Žádný klimatický model nemůže věrohodně pracovat s takovou přesností. Bude to nejspíše podobné jako s diskontní mírou – podle vstupních předpokladů, které si zvolíme, se můžeme dobrat k velmi přesně vypadajícím výsledkům, které ovšem jsou vysoce zavádějící.

Na str. 84 kritizuje Klaus Martina Bursíka: „*Nemáme sice důkazy, ale vycházíme z principu předběžné opatrnosti.*“ (říká Bursík – pozn. P.N.) „*Tato věta by mohla být na samostatnou analýzu.*“

Bursík jen není arogantní v přeceňování našich vědomostí a schopností. Ani Mezivládní panel o změnách klimatu (IPCC) netvrdí, že „*má důkazy*“. Klimatické změny jsou natolik komplikované a dlouhodobě působící, že zkrátka pracujeme s velkou mírou nejistoty. Velká míra nejistoty by však neměla vést k sebevědomé jistotě, že se vlastně nic neděje. Naopak – jednejme tak, jako by mohla nastat horší varianta.

Na str. 85 Klaus říká: „*Absolutisticky pojatý princip opatrnosti (či prevence) je environmentalisty používán na „ospravedlnění“ v podstatě jakéhokoliv regulačního zásahu a jakéhokoliv zákazu.*“

To by chtělo doložit alespoň jedním příkladem, což chybí. Např. Kjótský protokol není příkladem „*absolutisticky pojatého principu opatrnosti*“ a „*jakéhokoliv zákazu*“, když počítá se snížením emisí CO₂ o 5 % do roku 2010 oproti roku 1990. (Kjótský protokol byl podepsán v roce 1997, ratifikován jednotlivými státy později.)

Str. 86: „*Protože všechno lidské jednání má své doprovodné efekty (a tím i náklady), pak už je jen krok k tomu říci, zakažme raději téměř všechno.*“

Spíše by bylo vhodnější naučit se rozlišovat mezi podstatným a nepodstatným a mezi tím, co ohrožuje jedince samotného (který se může rozhodnout vzít na sebe vysoké riziko), a tím, co ohrožuje mnohé, včetně budoucích generací.

Dále se pouští Klaus do diskuse o energiích. Na str. 86 tvrdí: „*Hlavním současným bojištěm environmentalistů (všimněme si slovníku – „bojiště“ environmentalistů – jsme snad ve válce? – pozn. P.N.) jsou jejich pohledy na výrobu elektrické energie, kterou – přes všechnu svou*

siláckou rétoriku – i oni sami dnes a denně intenzivně používají. ... Určitě se environmentalisté nechtějí vrátit k rousseauovskému divochovi a k jeho idylickému životu. Alespoň ne v realitě svých vlastních životů.“

Strašení návratem k divochovi, do jeskyní a svícení loučemi už je obehnaná písnička a podsouvat to environmentalistům dnes je ubohé.

Dále na str. 86: *„Na rozdíl od užívání uhlí, plynu a ropy je podle environmentalistů vždy (a vlastně automaticky) daleko lepší např. geotermální energie, protože je podle nich nevyčerpatelná. ... Je více než zřejmé, že získat ji je extrémně nákladné. Samozřejmě při dnešní technologii, ale oni ji chtějí už dnes, bez ohledu na náklady a ceny.“*

Nechci se dopouštět osobních invektiv, ale musím tento výrok označit buď za zlý, nebo hloupý. Není pravda, že používání geotermální energie (či jiných alternativních zdrojů) je „vždy a vlastně automaticky“ lepší než užívání uhlí, plynu a ropy.

Herman Daly (1989) výstižně formuloval tři základní principy pro dlouhodobě udržitelné užívání přírodních zdrojů:

- 1. Míra užívání neobnovitelných přírodních zdrojů nepřekročí míru, jakou budou rozvíjeny substituující obnovitelné zdroje.*
- 2. Míra užívání obnovitelných přírodních zdrojů nepřekročí míru jejich regenerace.*
- 3. Míra emisí škodlivin do životního prostředí nedosáhne hranice asimilačních schopností prostředí.*

Klaus také není ochoten rozlišovat vhodnost využití jednotlivých alternativních zdrojů podle místních podmínek. Žádný environmentalista samozřejmě netvrdí, že geotermální energie je „vždy“ lepší. Je velmi perspektivní na Islandu, nikoliv u nás. Využití biomasy je zase perspektivnější u nás, nikoliv na Islandu. A nechceme samozřejmě alternativní zdroje energie „už dnes, bez ohledu na náklady a ceny“. Chceme, aby se tyto zdroje postupně rozvíjely a nahrazovaly konvenční, neobnovitelné a vyčerpatelné zdroje. Chceme, aby se i u nás více investovalo do technologií, které budou účinnější, konkurenceschopnější, a tím i do budoucna levnější.

Lidstvo spotřebovalo po 2. světové válce více přírodních zdrojů než za celou předcházející historii. Povzbudivé je, že nejrychleji rostoucím energetickým zdrojem v současnosti je ve světě větrná energie, její produkce se mezi lety 1998 – 2002 ztrojnásobila. Očekává se, že produkce obnovitelných zdrojů energie poroste v průběhu příštích dvaceti let o 12 % ročně. (Glenn, Gordon, 2003)

Na str. 87 vidíme ukázkou Klausova jednorozměrného vnímání světa: „*Stejně tak nechtějí (environmentalisté – pozn. P.N.) přiznat, že přírodu ničí nejen uhelné elektrárny, ale i elektrárny vodní. O tom, jak ničí říční ekosystémy, by v Asuánu na Nilu, v Číně na Žluté řece nebo v brazilské Iguacu mohli leccos vyprávět.*“

Vyprávět by mohli především v Rusku, kde si v dobách Sovětského svazu budováním velkých přehrad zatopili 190 měst, 5 000 vesnic a tisíce historických a kulturních památek. Jde o to rozlišovat (stejně jako třeba u geotermálních zdrojů), kde jsou vhodné podmínky pro stavbu a využití vodního zdroje, a kde ne. A pak jde také o měřítko, které musí být přiměřené místním podmínkám. Vodní přehrady v Norsku nebo v kanadském Quebecu nejsou obvykle problém, nebo jde o přijatelný kompromis mezi zájmy lidské společnosti a zájmy ochrany přírody. Přehrada „*Tři soutěsky*“ (Three Gorges Water Dam) v Číně je něco jiného.

Dále na str. 87: „*Malí (autentičtí) ochránci životního prostředí to vědí dobře, environmentalisté nikoliv.*“

Co tím chtěl básník říci? Že se máme starat jen o sbírání odpadků a vysazování růží před domem, ostatní nechat „povolanějším“?

Na str. 87 dole: „*Pálit biomasu (jako nedávný rostlinný produkt) je podle logiky environmentalistů považováno za dobré, ale pálit uhlí (jako „dávný“ rostlinný produkt) za špatné. Proč? To také nedává žádný smysl. Pálení biomasy navíc jistě také produkuje CO₂. Proč se o tom vůbec nemluví?*“

Rád vysvětlím, i když jde o elementární věc. Biomasa vyroste (obnovuje se) v našich podmínkách každý rok. Naproti tomu fosilní paliva vznikala stovky miliónů let za specifických podmínek, od prvohor až po třetihory, postupně. Pálením fosilních paliv vlastně spotřebováváme „**energetickou konzervu**“, která umožnila nástup industriální éry před zhruba 250 lety.

Tím, jak pálíme fosilní paliva, uvolňujeme do ovzduší uhlík (resp. oxid uhličitý), který se v těchto palivech postupně kumuloval po desítky a stovky miliónů let. My jej do atmosféry uvolníme během několika desetiletí. Naproti tomu biomasa, která roste dnes, při procesu fotosyntézy spotřebovává CO₂ a „vydechuje“ kyslík. Při spálení biomasy naopak kyslík spotřebováváme a uvolňujeme uhlík (resp. CO₂), ale „nula od nuly pojde“, bilance uhlíku je vyrovnaná.

Na str. 88 zpochybňuje V. Klaus solární a větrnou energii: *„Energetici (ale i ekonomové a běžní lidé) vědí, že solární a větrná energie jsou strašně drahé, a to z řady důvodů. Např. proto, že půda, která je pro elektrárny tohoto typu ve velkém rozsahu nevyhnutelně třeba, ani zdaleka nevyčerpatelná není.“*

Cena těchto druhů energie se bude snižovat s pokročilejšími technologiemi a jejich prosazováním se na trhu. A půda může být i v tomto případě využívána citlivě. Např. solární panely mohou pokrývat střechy a zdi domů a další nevyužívané plochy. Podmínky pro využití větrné energie nejsou v České republice příliš příznivé, ale v některých lokalitách je tento zdroj perspektivní, např. v Krušných horách. Větrná farma v Krušných horách (či jinde) může vadit z estetického hlediska. Nicméně při pohledu z Krušných hor na krajinu bývalého Severočeského hnědouhelného revíru se mi zdají větrníky na horách jako přijatelný kompromis. Když už jsme u využití půdy, zdá se mi mnohem větším prohřeškem stavba jednopodlažních hal (skladů) především kolem dálnic či stavba různých dočasných montoven.

Na str. 88 cituje Klaus Heberlinga: *„Aby se v USA vyrobilo environmentalisty požadovaných 5 % elektrické energie z větrných elektráren, bylo by zapotřebí na území USA postavit dalších 132 000 větrných turbín. To je téměř neuvěřitelné a hlavně nepředstavitelné množství.“*

Proč „neuvěřitelné a nepředstavitelné“? Stát Kalifornie (kdyby se od USA oddělil, šlo by o sedmou nebo osmou ekonomicky nejsilnější zemi světa) pět procent výroby elektřiny z větrných elektráren dávno překračuje. A využívá k tomu především jinak nevyužitelné území – poušť.

Klaus pokračuje: *„Stojí za to lopatkami těchto turbín „ekologicky“ usmrtit 12 – 15 miliónů ptáků ročně?“*

Zde by bylo třeba uvést zdroj, případně metodiku, jak se k tomuto číslu dospělo. Myslím, že jde o nesmyslné číslo, ale těžko k tomu bez podkladů říct více.

A dále na str. 88: *„A co s estetikou krajiny (jak vidíme na sever od Vídně nebo pod Berlínem)?“*

Do Vídně občas jezdím a větrníky v tamní krajině mi nijak zvlášť rušivé nepřipadají. Je to jistě věc subjektivního vnímání, ale porovnejme krajinu mezi Mikulovem a Vídní s již zmíněným Severočeským hnědouhelným revírem nebo s ropnými poli v Azerbajdžánu.

Na str. 89 V. Klaus cituje R. Mendelsohna: „*Aby bylo možné dosáhnout cílů Sternovy zprávy, je třeba instalovat 5 – 10 miliónů hektarů solárních panelů, 2 milióny větrných turbín na 33 miliónech hektarů. Pěstování biomasy by si vyžádalo 500 miliónů hektarů zemědělské půdy.*“

To se mi nezdá nijak nepřijatelné. Mendelsohnem požadovaných zhruba 540 miliónů hektarů představuje 3,2 % povrchu pevniny.

Instalovaná kapacita větrných elektráren rostla na počátku 21. století o 32 % ročně. Solární tepelné panely rostou v Evropě o 12 % ročně, fotovoltaické články dokonce o 38 % ročně. Cena větrných elektráren na jednotku instalovaného výkonu se za posledních 20 let snížila o 80 %, fotovoltaické články o 75 %. (Worldwatch Institute, 2003) V původních patnácti zemích Evropské unie se předpokládá, že zdvojnásobení podílu obnovitelných zdrojů přinese 900 000 nových pracovních míst, z toho u biomasy 500 000 míst. (Hnutí Duha, 2003)

Na str. 89 je také citován Martin Říman: „*Abychom nahradili elektřinu vyrobenou v našich jaderných elektrárnách, museli bychom buď postavit asi 20 000 větrných elektráren, nebo osadit milión hektarů půdy jinak neužitečnými plodinami, tzv. biomasou.*“

To není nijak nedosažitelné, protože v České republice nyní odhadem přebývá asi jeden milión hektarů zemědělské půdy (z důvodů zemědělské nadprodukce). Část této půdy může být převedena do lesního půdního fondu, ale část by bylo možné využít pro pěstování energetických plodin, jako je technické konopí, rychle rostoucí vrby apod. Např. u konopí činí výnos asi 20 tun z hektaru, výhřevnost je srovnatelná s hnědým uhlím, na rozdíl od uhlí konopí neobsahuje síru (která by spálením vytvářela oxidy síry) a bilance uhlíku (resp. CO₂) je vyrovnaná (nulová – co se spálením uvolní, to se v dalším vegetačním cyklu v procesu fotosyntézy vstřebá).

Myslím, že v rámečku na str. 89 a v „Klausově“ rámečku na str. 88 je nesoulad. Podle Klause je k nahrazení Temelína třeba 5 000 větrných elektráren. Říman tvrdí, že k nahrazení našich jaderných elektráren (Dukovany a Temelín) by bylo zapotřebí 20 000 elektráren. Pokud vím, Dukovany mají výkon 2 000 MW, Temelín také. Je-li Klausův údaj správný, je Římanův údaj dvakrát nadhodnocený. Je proto potřebné uvádět také předpokládaný výkon větrných elektráren, aby bylo možné údaje ověřit.

Na str. 90 Klaus uvádí: „*Špatně pojatý princip opatrnosti vůči nebezpečí plynoucím z používání uhlí či jaderného paliva ... přináší zcela neefektivní řešení. ... Vždy je totiž v lidském životě „něco za něco“. I opatrnost. Ta bývá nejdražší.*“

Právě proto je třeba rizika rozložit a nespoléhat jen na uhlí nebo jaderné palivo. V našich podmínkách by bylo možné asi třetinu energie uspořit (protože energetická náročnost našeho hospodářství je přibližně dvojnásobná oproti západoevropským zemím). Odhady na možné pokrytí našich energetických potřeb z obnovitelných zdrojů se pohybují mezi 13 – 25 % při dnešních technologiích.

Zbytek energetických potřeb je vhodné pokrýt z neobnovitelných zdrojů (plyn, uhlí, ropa, jaderná energie). Ale je dobré mít na paměti Dalyho první princip dlouhodobě udržitelného užívání přírodních zdrojů: *„Míra užívání neobnovitelných přírodních zdrojů nepřekročí míru, jakou budou rozvíjeny substituující obnovitelné zdroje.“*

A ještě jedna poznámka. ČEZ vyváží čtvrtinu až třetinu produkce elektřiny do zahraničí. Nemám k dispozici nová čísla, ale v roce 2002 vyvezl ČEZ 16 TWh elektrické energie, což představovalo 32 % jeho celkové produkce. 16 TWh energie představuje ekvivalent 11 miliónů tun hnědého uhlí, jehož spálením se uvolní 23 tisíc tun oxidu siřičitého. Abychom SO₂ zachytili v odsiřovačích, musíme vytěžit a použít 430 tisíc tun vápence. (Hnutí Duha, 2003)

Příklad „hraní si se statistickými čísly“ můžeme vidět, když V. Klaus, cituje Lomborga: *„I přes regulaci pesticidů dochází v USA ročně zhruba k dvaceti úmrtím na rakovinu z důvodu jejich reziduí v potravinách. Plně zakázat pesticidy tedy zachrání 20 lidských životů ročně. Zvýšení nákladů na pěstování ovoce a zeleniny (bez pesticidů) zvýší jejich ceny a sníží jejich spotřebu minimálně o 10 – 15 % s odhadem, že to zvýší počet úmrtí na rakovinu o 26 000 ročně.“*

Jak dospěl Lomborg k poklesu ovoce a zeleniny o 10 – 15 % při zákazu pesticidů? A hlavně, jak přišel na to, že při tomto poklesu zahyne 26 000 lidí ročně? Navíc, pokud vím, ani u nás, ani v USA není žádný velký tlak na zakázání pesticidů (možná s výjimkou některých konkrétních druhů). Kdo chce dnes produkty úplně čisté od chemických prostředků, jde k biozemědělci nebo do bioobchodu, kde zaplatí víc. Ale většina zemědělství je a bude konvenční, které připouští rozumnou míru používání průmyslových hnojiv i chemických ochranných prostředků – pesticidů.

Další ukázka žonglování s čísly je v následujícím odstavci: *„Odhady říkají, že ve Velké Británii může být kolem roku 2050 o 2000 úmrtí ročně z vedra více. Současně je odhadováno, že bude o 20 000 úmrtí z chladu méně.“*

Jak se k těmto odhadům došlo? Navíc změny klimatu nejsou rozhodně jen o úmrtí z veder. Pracujeme s velkou mírou nejistoty a v důsledku globálního oteplení může dojít, paradoxně, ve Velké Británii k velkému ochlazení. Pokud roztaje arktický ledovec a bude dále tát grónský ledovec, salinita (obsah soli) Severního ledového oceánu se sníží. To může způsobit odklon teplého Golfského proudu od Evropy. Pak by se klimaticky Velká Británie dostala zhruba na úroveň Skandinávie. Nikdo neví, jestli se to stane, ale jde o reálnou možnost. Podle zprávy „*Stav budoucnosti*“ (Glenn, Gordon, 2007) již byly zaznamenány změny termohalinní cirkulace v Atlantickém oceánu.

V závěru kapitoly Klaus cituje I. M. Goklanyho: „*Za období 1979 – 2002 zemřelo v USA v součtu 8589 lidí kvůli horku, zatímco 16 313 kvůli chladu.*“

„Expertí“ chtějí na laiky udělat dojem uváděním přesných čísel z velmi nepřesných odhadů. Když byla v 50. letech v Londýně katastrofální smogová situace (odtud název jednoho typu smogu – tzv. londýnského smogu), odhadovaný počet obětí byl kolem 4 000. Vzal se průměrný počet úmrtí v Londýně na respirační poruchy za posledních několik let v daném období a průměr se porovnal s počtem úmrtí během smogové situace. Číslo bylo o 4 000 vyšší, takto se tedy získal odhad vlivu smogu na počet obětí. To je mnohem serióznější přístup, než vystřelit číslo 8 589 či 16 313 bez bližšího vysvětlení.

Kapitola 6: Jak je to s globálním oteplováním v realitě?

Už sám název kapitoly navozuje dojem „*já vám řeknu, jak to doopravdy je*“, ale to je detail.

Na str. 97 cituje Klaus výrok P. J. Michaelse: „*Existuje obrovský rozdíl mezi původními vědeckými zprávami a veřejnou prezentací jejich výsledků v běžně dostupných médiích. Důsledkem jsou masově šířené polopravdy, ne-li přímo dezinformace, což – zdá se – jejich autoři dělají záměrně a často hlavně proto, aby mohly být maximalizovány jim samým štědře poskytované veřejné fondy na zkoumání událostí předvídajících nedozírné katastrofy. Čím vypadá katastrofa „nedozírněji“, tím je peněz k dispozici více.*“

Klaus (resp. Michaels) dělá tímto výrokiem hlupáky z členů výběrových komisí na přidělování veřejných fondů, což si zcela jistě naprostá většina z nich nezaslouží. A co se autorů týče – ve

společnosti a ve všech odvětvích lidské činnosti lze najít poctivé lidi (a těch je většina), podvodníky a také lidí nekompetentní. Snažím se tímto rozbořem ukázat, že výše uvedený výrok o polopravdách a dezinformacích se dobře hodí na knihu „*Modrá, nikoli zelená planeta*“.

Na str. 98 cituje Klaus V. Motla: „*Vědcům, jejichž bádání může vést k odlišným předpovědím ... je běžně vyhrožováno ... a není jim umožněno využívat grantových zdrojů a postupovat v kariéře. Pokud někdo přece jen k nepohodlným závěrům dospěje, jeho články nejsou otištěny. Mezi články, které otištěny jsou, se znovu vybírá podle ideologického klíče.*“

Klaus uvádí, že L. Motl je český fyzik pracující na Harvardově univerzitě. Takové prostředí určitě na Harvardu a jiných univerzitách v USA, ani v Evropě, ani v České republice není. Dílčí křivda se samozřejmě může stát, ale kdo takto vykresluje situaci na akademických pracovištích v demokratických a svobodných zemích jako trvalou, prostě nemluví pravdu.

Na str. 99 cituje Klaus J. Morris v souvislosti s problémem tzv. „monopsonu“ – situace, kdy existuje jen jeden „kupující“. „*V případě environmentálních doktrín je tímto monopolním kupujícím stát. Díky tomuto mechanismu „jdou peníze k těm vědcům, o nichž se dá předpokládat, že potvrdí prognózy o hrozivých klimatických změnách a o tom, jaké budou mít nepříznivé následky pro člověka.*“

Jaké země či společenství mají Morris, resp. Klaus, na mysli? Rozvinuté a demokratické země Evropy a Severní Ameriky? Mají snad někde „zelení“ tak významné politické postavení, aby toto mohli učinit, kdyby náhodou chtěli? Možná by se charakteristika podobného ražení dala vztáhnout na současné Zimbabwe pod vedením R. Mugabeho, jinak je to jen zbytečné osočování.

Na str. 100 se vrací Klaus již poněkolkáté ke zlehčování možných důsledků klimatických změn: „*Dává vůbec smysl mluvit o oteplování země, vidíme-li to v časovém kontextu stovek miliónů let vývoje naší planety?*“

Vývoj mnohobuněčných organismů probíhá stovky miliónů let, naproti tomu Homo sapiens je na scéně pouhých 40 000 let a vytvářet trvalá obydlí začíná až po poslední době ledové, před zhruba 10 000 lety. Proto má smysl soustředit pozornost právě na současnou dobu meziledovou (interglaciál), ve které se rodily a také zanikaly lidské civilizace.

Citujeme dále: „*Každé malé dítě se ve škole učí o kolísání teplot, o době ledové. ... Měsíc leden 2007 u nás zaznamenal překonání teplotního rekordu za posledních 46 let. Bylo před 46 lety také globální oteplování, nebo byl právě tehdy, před 46 lety, nějaký náhodný výkyv?*“

Jeden náhodný výkyv by nebyl důležitý. Mnohem vážnější je, že 11 z posledních 12 let patří mezi nejteplejší léta za celé sledované období (Glenn, Gordon, 2007). Každý rok se lidskou činností do ovzduší uvolní 7 miliard tun oxidu uhličitého, lesní a oceánské ekosystémy dokáží vstřebat jen 3 – 3,5 miliard tun. (Glenn, Gordon, 2007)

Vzrůst teploty může být způsoben jen činností člověka, nebo synergickým (kumulativním) působením antropogenních i přírodních faktorů (kolísání teploty v rámci interglaciálu). Ať tak či tak, vliv člověka na klima je jasný, nejasná je míra jeho vlivu a důsledky, které to přinese.

Na str. 106 cituje Klaus Singera a Averyho. V souvislosti s hypotézou o 1500letých klimatických cyklech tito autoři tvrdí: „*Nejsou žádné důkazy, že arktické ledovce ubývají rychleji ve 20. století. Naopak, úbytek ledovců se rok od roku snižuje.*“

Není to pravda. Zpráva o stavu budoucnosti (Glenn, Gordon, 2007) na str. 12 tvrdí, že arktický a grónský ledovec tají rychleji, než kdo očekával. Nakonec stačí porovnat obrázky ledovců kdekoliv na světě před 30 či 60 lety a dnes (čtenáři jsou dostupné např. v knížce Alberta Gorea „*Nepříjemná pravda*“).

Na str. 107 Klaus mylně tvrdí, že environmentální hnutí vzniklo teprve po roce 1980. To vzniklo v šedesátých letech, a pokud bychom mluvili o hnutí za ochranu přírody, posouváme se do druhé poloviny 19. století.

Na str. 107 má Klaus (resp. Singer, kterého cituje) další chybu: „*Od poslední doby ledové před 18 000 lety došlo ke zvýšení hladiny moří o 120 metrů!*“

Poslední doba ledová skončila před zhruba 10 000 lety, přibližně v té době proběhla poslední migrační vlna z Asie do Ameriky přes zamrzlou Beringovu úžinu. Potomky těchto migrantů jsou dnešní Eskymáci (resp. Inuité). Zvýšení hladiny o 120 metrů je přinejmenším diskutabilní.

Na str. 111 cituje Klaus L. Motla: „*Teorie o antropogenním globálním oteplování nebyly otestovány tak, jak věda žádá.*“

Jistě, také Mezivládní panel o změnách klimatu a další odborníci nemluví o „*vědecké jistotě*“, ale o „*vysoké pravděpodobnosti*“ vlivu člověka na změny klimatu. Nazvěme to tedy prozatím

klidně hypotézou, ale to neznamená, že bychom neměli jednat. Výrok L. Motla navozuje dojem, že není třeba dělat nic až do doby, kdy věda bude mít všechny otázky o vlivu člověka na změny klimatu zodpovězeny.

Na str. 114 – 118 uvádí Klaus závěry tzv. „*Nezávislého shrnutí pro politiky*“, alternativního dokumentu deseti vědců k závěrům Mezivládního panelu o změnách klimatu (IPCC). Následující, Klausem uváděné závěry považuji za problematické:

- „*Skleníkový efekt je nevhodná metafora.*“

Myslím, že je to naopak vhodná metafora. CO₂ a další skleníkové plyny (metan, oxidy dusíku,...) dělají to, co sklo ve skleníku. Propouštějí dovnitř viditelnou část spektra, ale když světlo po dopadu na zemi změní vlnovou délku na infračervenou (dlouhovlnné tepelné záření), zadržují jej v atmosféře.

- „*Tempo růstu emisí CO₂ je stejně rychlé nebo mírně pomalejší než tempo růstu světové populace, což znamená, že za posledních 30 let emise CO₂ na hlavu nerostly.*“

Jde o zavádějící údaj, protože nejvyšší populační přírůstky jsou v chudých zemích, kdežto hlavní spotřeba fosilních paliv a produkce emisí se odehrává v bohatších, industrializovaných nebo industrializujících se zemích.

- „*Vzhledem k existujícím nejistotám je přisuzování klimatických změn lidskému faktoru věci názoru.*“

Tím spíše by rozumný člověk měl být prozíravý a chovat se podle principu předběžné opatrnosti – pokud si nejsem jistý, měl bych se chovat tak, jako by mohla nastat horší varianta.

- „*Nejsou přímé důkazy, že jsou nastartovány nebezpečné nebo bezprecedentní změny.*“

Existuje však celá řada nepřímých důkazů, že změny jsou velmi pravděpodobné – nejvyšší koncentrace CO₂ v atmosféře za více než půl miliónů let, nárůst globální teploty, zvýšený výskyt hurikánů v karibské oblasti, tajfunů v Asii, tornád, záplav, ... Proto by měl platit princip předběžné opatrnosti.

- „*Existuje nevyhnutelný prvek nejistoty, v jakém rozsahu lidé budou přispívat k budoucím klimatickým změnám.*“

Ano, s nejistotou se musíme naučit žít. Tím spíše je třeba hledět do budoucnosti a připravit se na možná budoucí rizika a ohrožení.

Na str. 118 cituje Klaus spisovatele M. Crichtona, který také upozorňuje na výraznou míru nejistoty, co se týče klimatických změn. Ve 3. zprávě Mezivládního panelu o klimatických změnách (IPCC) se vyskytují věty: „*klima je částečně predikovatelné*“, „*stav vědy je dnes takový, že je možné pouze předkládat ilustrativní příklady možných výsledků*“, „*dlouhodobé predikce budoucího klimatu jsou nemožné*“.

Právě tyto věty svědčí o odborné poctivosti vědců z IPCC. Přiznat nejistotu není příznakem slabosti. I ve 21. století budeme žít v mnoha oblastech v nejistotě a věda nám nedá na vše precizní a jednoznačnou odpověď, alespoň ne hned.

Na str. 120 Klaus asi koketuje se žánrem sci-fi, když cituje L. Motla: „*K oteplování dochází nejen na Zemi, ale také na Marsu, Jupiteru, Saturnu, dokonce i na Plutu!*“

Domysleli pánové Motl nebo Klaus, jak daleko je Pluto, které už není ani označováno za planetu, od Slunce? Chtělo by to doložit informaci, kdo a jak k takovému poznání dospěl. A i kdyby to byla pravda, navrhol bych „zůstat nohama na Zemi“ a řešit klimatické změny zde, ne změny teplot na Marsu, Saturnu či Plutu.

Na str. 120 Klaus tuto kapitolu uzavírá: „*Teorie globálního oteplování a hypotéza o jeho příčinách ... je možná špatná, možná i bezcenná, ale v každém případě je velmi nebezpečná.*“

Václav Klaus navrhuje nedělat nic a čekat, co přijde, jak uvidíme v následující kapitole. Na tento přístup se dá vztáhnout výrok Winstona Churchilla z roku 1936, který kritizoval vládu za neschopnost připravovat se na možný Hitlerův útok: „*Pokračují v tomto podivném paradoxu, rozhodnutí k nerozhodnosti, odhodláni k ničemu se neodhodlat, tvrdošijní ve své váhavosti, pevní v rozbředlosti, silní v bezmoci. ... Bliží se konec éry odkladů, polovičatých řešení, konejšivých a nesmyslných výmluv, zdržování. Namísto toho vstupujeme do období důsledků.*“

Kapitola 7: Co dělat?

Klaus začíná slovy: „*První a vlastně jedinou rozumnou odpovědí na otázku, která je v názvu této závěrečné kapitoly, je: nic, respektive nic zvláštního.*“

Klaus navrhuje bagatelizaci a ignorování problému, což je nakonec patrné z celé knížky. Absence aktivity ovšem neznamená, že nepříznivé trendy zmizí.

Pro ty, kteří Klausův postoj nesdílejí, ale domnívají se, že sami nic nezmohou, může být inspirativní výrok E. Burkeho: „*Nikdo nedělá větší chybu než ten, kdo nedělá nic v domnění, že to málo, co udělat může, je bezvýznamné.*“

V poslední kapitole už Klaus víceméně opakuje to, co řekl v předchozích kapitolách, proto nemá smysl na vše znovu reagovat.

Na str. 121 píše: „*... velikášské lidské ambice, neskromnost a nepokora mají vždy špatné konce*“.

Je to jistě věc subjektivního názoru, ale nebudu asi sám, kdo na základě zkušenosti s osmnáctiletou veřejnou činností Václava Klause, a nakonec i na základě jeho knížky „*Modrá, nikoli zelená planeta*“ má dojem, že vlastnosti jako „*velikášské lidské ambice, neskromnost a nepokora*“ na něj docela sedí.

Str. 122: „*Složitý systém nemá a nemůže být účinně organizován lidským plánem, projektem ... ale může být ... vytvářen jen a jediné skutečně svobodnou lidskou činností.*“

Když lékař vidí, že jeho pacient zjevně není v pořádku, první, co udělá, je, že změří teplotu. Pak dělá různá vyšetření a poté se, třeba i se značnou mírou nejistoty, musí rozhodnout a začít léčit. Nespolehá jen na spontánní obranné mechanismy lidského těla, i když ty samozřejmě významné jsou. Jak by řekl James Lovelock, autor hypotézy Gaia, Země nám dává zvýšenou globální teplotou signál, že je v ohrožení. A my bychom měli možné příčiny a důsledky tohoto ohrožení nejen studovat, ale také začít jednat.

Str. 123: „*Opakovaně říkám, že jde o svobodu, nikoli o přírodu, i když je to cíleně zamlčováno. Stále je nám „environmentalisty“ vnucován termín „životní prostředí“.*

O svobodě člověka se nemluví.“

Svoboda je krásná věc, je-li vyvážena odpovědností vůči bližním, vůči budoucím generacím i vůči přírodě. Jinak jde o svobodu „otroků“, kteří využívají tohoto daru k prosazování svévole.

Str. 124: *„Nejlepším prostředím pro člověka je prostředí svobody. ... Environmentalisté nás chtějí řídit ve všem možném i nemožném.“*

Klaus to opakuje stále dokola, jak na kolovrátku.

A další „kolovrátek“ na téže straně: *„Vůbec není třeba brzdit ekonomický růst, protože jedině ten může průběžně vznikající ekologické problémy řešit.“*

Kromě „ohrožení svobody“ je neomezený ekonomický růst další klíčovou mantrou

V. Klause. Proto jsem jako motto svého textu na začátku zvolil výrok ekonoma Kennetha Bouldinga: *„Pokud někdo zastává názor, že na prokazatelně omezené planetě lze prosazovat neomezený ekonomický růst, je to dozajista šílenec, nebo ekonom.“*

Str. 127: *„Je proto více než iracionální, když environmentalisté kritizují trh, ceny, soukromé vlastnictví a ziskový motiv a označují je za viníky ekologických problémů současného světa.“*

Klaus nepostřehl, že environmentalisté nemají nic proti tržnímu hospodářství, soukromému vlastnictví či vytváření zisku. Jsou ale proti „zbožštění trhu“, proti „trhu bez přívlastků“, jehož některé negativní důsledky můžeme dnes vidět např. v Latinské Americe.

Str. 128: *„Bez trhu, cen, soukromého vlastnictví a zisku nejde slušně zacházet ani s člověkem, ale ani s přírodou.“*

Klaus se zde vlamuje do otevřených dveří a bojuje proti nepříteli, který neexistuje. Obhájuje to, co nikdo nepopírá.

Str. 129: Zde se opět Václav Klaus vymezuje vůči neexistujícímu protivníkovi, když zmiňuje *„povinné budování větrných elektráren“*. Stalo se alespoň jednou, kdekoliv na světě, že by byla povinně postavena větrná elektrárna? Kdo, komu a kdy to nařídil?

Str. 129: *„Dohoda z Kjóto o globálním oteplování, která je evidentně fatálním omylem ... podvazuje ekonomický růst, který je jedinou zárukou zvládnutí všech budoucích, i ekologických nástrah.“*

O obhájích nekonečného ekonomického růstu na prokazatelně omezené planetě už byla řeč. Význam dohody z Kjóto nepopírá ani George Bush, který rozhodně nemusí být podezříván

z přehnaných sympatií k ochraně životního prostředí. Jeho administrativa jen upřednostňuje místo omezování emisí vysazování lesních porostů. Za omyl považují dohodu z Kjótó soudruzi v Číně, protože by podvázala jejich ekonomický růst. Ovzduší v Pekingu a dalších čínských městech a regionech podle toho vypadá (Čína v emisích CO₂ již předstihla Spojené státy o osm procent).

Str. 129: *„I když bude (Dohoda z Kjótó – pozn. P.N.) dodržována, nebude mít významný efekt.“*

To je pravda. Jde však o první krok. Na Kjótó mají navázat další dohody o snižování emisí skleníkových plynů. Evropská unie bude prosazovat snížení emisí o 20 % do roku 2020 a snížení o 50 % do roku 2050. Co se podaří vyjednat a co se podaří následně prosadit (ratifikovat dostatečným počtem států) je nyní velmi těžké odhadovat.

Str. 129: (Kjótský protokol – pozn. P.N.) *„vytlačuje z naší pozornosti další, daleko větší, aktuálnější a řešitelnější priority současného světa.“*

Ono jde spíše o politickou vůli konat, než o příliš mnoho priorit nebo jejich špatné seřazení. V 70. letech byly úspěšně eradikovány pravé neštovice, kterým tehdy Světová zdravotnická organizace „vyhlásila válku“. Bylo by možné takto eradikovat několik dalších zákeřných nemocí (např. dětskou obrnu či malomocenství), ale od té doby se to již nepodařilo, není k tomu dostatek vůle a rozhodnosti.

Podobně v první polovině 90. let byla výborná příležitost získat velké finanční prostředky na boj s chudobou z tzv. „mírové dividendy“ (Peace Dividend). Po pádu komunistických režimů poklesly ve světě náklady na zbrojení z 1 000 miliard USD za rok až na 550 miliard USD/rok. Část těchto prostředků mohla být uvolněna na „mírovou dividendu“, ale nebyla k tomu ochota a vůle. Tuto příležitost jsme propásli, dnes výdaje na zbrojení celosvětově převyšují 1 200 miliard USD/rok.

Na str. 130 cituje Klaus S. F. Singera, který se shoduje s názorem Mezivládního panelu o změnách klimatu: *„Aby byla stabilizována hladina CO₂ v atmosféře, musely by se emise celosvětově snížit o 60 – 80 %. Nic takového nenavrhuje ani Kjótský protokol.“*

Požadované snížení o 60 – 80 % uvádí také Evropská komise. Jak je zmíněno výše, Kjótský protokol je první krok. Ne dostatečný, ale určitě lepší, než nedělat nic.

Na str. 131 Klaus cituje Lomborga (2007): „*Kdyby byla dohoda z Kjóto plně implementována po celé následující století, mohli bychom odsunout globální oteplování o 5 let. Teplota, která by ve světě nastala bez Kjóto v roce 2100, by tedy nastala až v roce 2105.*“

Jde o nesmysl, protože zde Lomborg opět vypočítává velmi přesné závěry z velmi diskutabilních předpokladů. Jaký vliv bude mít naplnění dohody z Kjóto na světové klima dnes stanovit nelze a je otázka, jestli to bude vysledovatelné a prokazatelné řekněme za půl století. Význam dohody z Kjóto není v těch přibližně pěti procentech úspor u zhruba šedesáti států, které ji ratifikovaly, ale v nastolení určité cesty, ve vůli postupně problém klimatických změn řešit, nebo se o to alespoň pokusit.

Pokud by mělo zůstat jen u dohody z Kjóto a nenásledovaly další kroky, pak by nejspíše platil výrok P. J. Michaelse: „*Klimaticky Kjóto nedocílí vůbec nic.*“ (str. 131)

Str. 133 a 134: Na závěr kapitoly i celé knížky V. Klaus cituje sám sebe (knihu „*Nemám rád katastrofické scénáře*“): „*V naší poněkud nepřehledné době chci šířit optimismus, sebedůvěru, víru ve vlastní síly jednotlivce i v naší „kolektivní“ schopnost nalézt východisko, nalézt pozitivní řešení.*“

Vůli k hledání pozitivních alternativ mohou podlomit katastrofické scénáře (pokud se alespoň nepokusí nějaké východisko nalézt), stejně jako laciný optimismus, zbytnělá sebedůvěra a pýcha rozumu.

Americký futurolog Alvin Toffler napsal, že naše civilizace postavila své chápání pokroku na třech idejích, které nás dovedly ke krizi:

1. *vykořisťování přírody a vláda nad ní jsou správné;*
2. *lidé jsou vrcholným výtvorem evoluce, princip přirozeného výběru (Darwin) se přenáší i do společenského chápání („nejbohatší a nejmocnější jsou i nejschopnější a nejzasloužitější“);*
3. *dějiny nezvratně směřují k lepšímu životu lidstva.*

„*Modrá, nikoli zelená planeta*“ je ukázkou takového myšlení.

Závěr

Knížka Václava Klause vyšla před půl rokem v květnu. Mohlo by se zdát, že dělat její podrobný rozbor z environmentálního pohledu je již zbytečné, ale bohužel tomu tak není. Klaus nevynechá jedinou příležitost, aby poučoval o svých názorech nás i svět. Kdyby byl řadovým občanem, bylo by mi to celkem jedno. Klaus není první ani poslední, kdo si myslí, že rozumí všemu, a přitom je ekologicky nevzdělaný.

Problém je, že Václav Klaus je prezident České republiky a svým „*vyvracením mýtů a rozbíjením hysterie o globálním oteplování*“ nám nedělá dobré jméno. „*Myslím, že je potřeba používat všech cest a cestiček, jak tuto hysterii rozbít. A jedna z těchto cest je nepochybně napsání této knihy, cestování po světě, pronášení projevů, přednášek, dávání rozhovorů*“, říká Klaus.

Pokud by Klaus byl zvolen prezidentem i na druhé funkční období, máme se na co těšit.

24. září tohoto roku vystoupí Václav Klaus s projevem v Organizaci spojených národů, kde „*postaví do správného světla mýty o globálním oteplování*“, jak sám tvrdí. Americký Heartland Institute (sponzorovaný firmami jako Exxon Mobil, General Motors či Philip Morris) si zvolil Klause za tvář své mediální kampaně zaměřené proti stoupencům boje s globálním oteplováním. Klaus se jistě velmi těší na svých pět minut slávy (tolik bude jeho projev v předvečer 62. zasedání Valného shromáždění OSN trvat) a příležitost zviditelnit se za oceánem si nenechá ujít: „*Tam se sejdou sami ti Goreové, takže budou šokováni, že tam omylem pozvali i mě. A já tam vystoupím s velmi razantním projevem.*“

Říká se, že politikové jsou zrcadlem stavu společnosti. Díky Václavu Havlovi měla v 90. letech Česká republika v zahraničí pravděpodobně lepší renomé, než odpovídalo realitě. Teď naopak hrozí, že získáme pověst, jakou si snad opravdu nezasloužíme.

Místopředseda vlády a ministr životního prostředí Martin Bursík se obrátil na V. Klause v otevřeném dopise, kde mu doporučil respektovat stanoviska vlády České republiky i Evropské unie o změnách klimatu. Upozornil jej také, že **jeho projev nás může připravit o hlasy ostrovních států** (ohrožených bytostně klimatickými změnami) **při naší kandidatuře na místo nestálého člena Rady bezpečnosti OSN** na léta 2008 – 2009. Klaus odpověděl, že

„představy o možnosti centrálně řídit vývoj klimatu na zemi nepovažuji za realistické a cíle v oblasti snižování emisí skleníkových plynů, které jsou navrhovány, přijímány a prosazovány, nepovažuji za realizovatelné a už vůbec ne za potřebné“.

Co k tomu říci? Klaus se na půdě OSN chystá popírat, resp. bagatelizovat existenci problému klimatických změn, a bude tak v rozporu se stanoviskem české vlády a Evropské unie. Protože není soukromá osoba, ale prezident, udělá nám ostudu a dost možná vážně poškodí zájmy České republiky.

Zdá se to být příliš tvrdé konstatování? Bohužel to tak není, protože chystané vystoupení Klause není ojedinělý „úlet“. Dne 7. září 2007 vyšel jeho anglicky psaný příspěvek z Abrossetti Fora v Itálii. Zde, kromě jiného, tvrdí:

„Debata týkající se klimatických změn není o vědě, ale o ideologii. Není o globální teplotě, ale o konceptu lidské společnosti. Není o přírodě nebo vědecké ekologii, je o environmentalismu, o v současnosti zrozené dirigistické a kolektivistické ideologii, která jde proti svobodě a volnému trhu. ... Jako odpovědný politik, jako akademický ekonom, jako autor knihy o ekonomice klimatických změn, se cítím zavázán říci, že – na základě našich současných znalostí – riziko je příliš malé a náklady příliš velké. ... Opravdu vidím environmentalismus jako hrozbu naší svobodě a prosperitě. Toto vidím v současnosti jako klíčový světový problém.“

Klaus nepotěší rozvinuté země, které usilují o nápravu, stejně jako nepotěší rozvojové země, které jsou klimatickými změnami ohroženy. Potěší však Čínu (dnes už největšího producenta oxidu uhličitého), Venezuelu, Nigérii, nebo arabské státy vyvážející ropu a další (např. nadnárodní ropné společnosti), kteří mají zájem na zachování současného stavu, bez ohledu na následky.

Ještě jednou se vrátím k článku Jiřího Zlatušky, senátora a emeritního rektora Masarykovy univerzity, který reagoval na odpovědi V. Klause texaskému republikánovi Joe Bartonovi, týkající se klimatických změn. Jiří Zlatuška tehdy, v březnu 2007 (dva měsíce před vydáním knížky *„Modrá, nikoli zelená planeta“*), napsal: *„Summa summarum znamenalo Klausovo vyjádření americkému Kongresu jen ostudu z toho, co v Česku považujeme za kvalifikované a kompetentní stanovisko. ... Vědecká fakta pro Klause nejsou relevantní. Stejně jako marxistům v dobách, kdy on sám pracoval na kritice kapitalistických ekonomických teorií, mu totiž stačí setrvat na své zjevené pravdě. Jen jméno klasika, jehož slova jsou pro jakýkoliv*

kontext univerzálně použitelná, se změnilo. ... Hradní propaganda a stokrát opakované nepravdy o Klausově světově uznávaném vědeckém renomé mohou mít mezi málo informovaným domácím publikem úspěch, pozornější zkoumání však odhalí skutečnost ve stylu pohádky o císařových nových šatech.“

Právě dnes (17. září 2007), v době, kdy dopisují poslední řádky, tiskové agentury oznámily, že arktický ledovec taje rychleji, než se čekalo. Za posledních deset let ledovec ustupoval v průměru asi o 100 000 km² ročně, v tomto roce však došlo k enormnímu úbytku, až o 1 milion km², a rozloha arktického ledu se tak zmenšila na zbývající 3 milióny km².

Arktida letos v létě podle amerického „Národního střediska dat o sněhu a ledu“ (NSIDC) přišla za pouhý týden o kru zhruba dvakrát větší, než je území Velké Británie. (Tento led však nemusel všechen nezbytně roztát, je možné, že vlivem větrů a oceánského proudění se část ledu nakupila a „schovala“ podél severního kanadského pobřeží. Úbytek plochy ledu je tedy drastický, úbytek objemu ledu tak dramatický možná být nemusí.) Dřívější odhady hovořily o tom, že by Arktida mohla být zcela bez ledu na konci století, nyní se tento stav vztahuje spíše k roku 2030.

Je to závažná zpráva týkající se klimatických změn a určitě není poslední. Tyto jednotlivé události jsou sice důležité, ne však rozhodující. Aniž bych chtěl být patetický, o osudu lidského společenství ve 21. století nerozhodne „velká politika“, ale srdce lidí. Začal jsem tento text citátem ekonoma Kennetha Bouldinga, ukončím jej slovy spisovatele Andreje Bitova:

„Osobní, národní, sociální, ekologické zkušenosti lidí 20. století svrhávají člověka z podstavce, na který sebevědomě vystupuje už od epochy renesance. ... Dnešní zkušenosti ukazují, že konflikt člověka s prostředím (už nejen sociálním, ale i přírodním) přestal být vnějším konfliktem a stal se záležitostí stejně vnitřní, jako je láska nebo bolest. Do doby, než pochopíme, že to, co se děje mimo nás, děje se s námi, budeme se nevyhnutelně blížit katastrofě.“

Literatura

Biehlová, J. (1999): Ekologie a modernizace fašismu na německé extrémní pravici. Votobia, Olomouc

- Binka, B.: Ekologismus a ekonomismus Václava Klause. *Ekolist* 7/2007,
str. 20 – 21
- Bramwell, A. (1989): *Ecology in the 20th Century*. New Haven
- Bronowski, J. (1985): *Vzestup člověka*. Odeon, Praha
- Cílek, V., Kašík, M. (2007): *Nejistý plamen*. Dokořán, Praha
- Crichton, M.: *Environmentalism as Religion*. Commonwealth Club, San Francisco,
15. 8. 2003
- Crichton, M. (2004): *State of Fear*, česky *Říše strachu*. Knižní klub, Praha, 2006
- Crichton, M.: *Our Environmental Future*. National Press Club, Washington, D.C., 25. 1. 2005
- Daly, H., Cobb, B. J. (1989): *For the Common Good*. Beacon Press. Boston
- Duvigneaud, P. (1988): *Ekologická syntéza*. Academia, Praha
- Ehrlich, P. R. (1968): *The Population Bomb*. Ballantine, New York
- Gasset, O. (1993): *Vzpouřa davů. Naše vojsko*, Praha
- Glenn, J., Gordon, T. (2003): *State of the Future*. AC/UNU Millennium Project,
Washington, D.C.
- Glenn, J., Gordon, T. (2006): *State of the Future*. AC/UNU Millennium Project,
Washington, D.C.
- Glenn, J., Gordon, T. (2007): *State of the Future*. WFUNA Millennium Project,
Washington, D.C.
- Goklany, I. M. (2007): *The Improving State of the World*. CATO Institute, Washington, D.C.
- Gore, A. (2007): *An Inconvenient Truth*, česky *Nepříjemná pravda*. Argo, 2007
- Grossman, G. M., Krueger, A. B.: *Environmental Impact of NAFTA*. Working Paper No.
3914. Cambridge, MA, National Bureau of Economic Research, 1991
- Heberling, M.: *It's Not Easy Being Green*. *The Freeman*, September 2006
- Hnutí Duha (2003): *Návrh státní energetické koncepce do roku 2030: předběžný komentář*.
Brno
- Horner Ch., C. (2007): *The Politically Incorrect Guide to Global Warming, and
Environmentalism*. Regnery Publishing, Washington, D.C.
- Hubík, S. (1996): *Hodnotové orientace*. In: Nováček, P., Mederly, P. a kol.: *Strategie
udržitelného rozvoje*. GplusG, Praha
- IPCC (2002): *Climate Change 2001: Synthesis Report: Third Assessment Report of the
Intergovernmental Panel on Climate Change*. Cambridge University Press
- Klaus, V. (2007): *Modrá, nikoli zelená planeta. Co je ohroženo: klima, nebo svoboda?*
Dokořán, Praha

- Kohák, E. (1998): Zelená svatozář. Kapitoly z ekologické etiky. Sociologické nakladatelství, Praha
- Lomborg, B. (2001): The Sceptical Environmentalist, česky Skeptický ekolog. Dokořán, Liberální institut, Praha, 2006
- Lovelock, J. E. (1979): Gaia: A New Look at Life on Earth. Oxford University Press, Oxford
- Manne, A. S.: Costs and Benefits of Alternative CO₂ Emissions Reduction Strategies. In: An Economic Perspective on Climate Change Policies. Washington, D.C., February 1996
- McKittrick, R. et al.: Independent Summary for Policymakers, IPCC Fourth Assessment Report. The Fraser Institute, January 2007
- Meadows, D. H., Meadows, D. L., Randers, J. (1972): The Limits to Growth. Universe Books, A Potomac Associates Book, New York
- Mendelsohn R., Williams L.: Comparing Forecasts of the Global Impacts of Climate Change. In: Mitigation and Adoption Strategies for Global Change, 2004
- Mendelsohn R.: A Critique of the Stern Report. Regulation, Winter 2006 – 2007
- Michaels, J. P.: A Review of Recent Global Warming Scare Stories. Policy Analysis, No. 576, CATO Institute, August 2006
- Michaels, J. P.: Live With Climate Change. USA Today, 5. 2. 2007
- Morris, J.: Popper, Hayek and Environmental Regulation. Fraser Forum, April 2005
- Motl, L.: Pochybnosti o globálním oteplování. Lidové noviny, 24. 2. 2007
- Nordhaus, W.: The Stern Review on the Economics of Climate Change. National Bureau of Economic Research. Working Paper No. 12741. Cambridge, MA, December 2006
- Noriega, R. F.: Struggle for the Future: The Poison of Populism and Democracy's Cure. AEI, Washington, D.C., December 2006
- Nováček, P., Huba, M., Mederly, P. (1998): Ohrožená planeta na prahu 21. století. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc
- Nováček, P., Mederly, P. a kol. (1996): Strategie udržitelného rozvoje. GplusG, Praha
- Percoco, M., Nijkamp, P.: Individual Time Preferences and Social Discounting: a Survey and a Meta-Analysis. The European Regional Science Association, Conference Papers No. 06p345, 2007
- Říman, M.: Nová evropská daň z energie. Newsletter CEPu, Praha, únor 2004
- Říman, M.: Evropská oteplovací hysterie. Hospodářské noviny. 19. 3. 2007
- Schelling, Th. C.: What Makes Greenhouse Sense? Foreign Affairs, May/June 2002
- Simon, J. L. (1981): The Ultimate Resource. Princeton University Press, česky Největší bohatství. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2006

- Singer, S. F., Awery, D. T.: The Physical Evidence of Earth's Unstoppable 1500 Year Climate Cycle, Working Paper No. 279, NCPA, Dallas, September 2005
- Singer, S. F.: The Climate Change Debate: Comment, World Economics, No. 3, 2006
- Singer, S. F., Awery, D. T. (2007): Unstoppable Global Warming Every 1500 Years. Rowman and Littlefield Publishers, Lanham
- The Worldwatch Institute (2003): State of the World 2003. W. W. Norton and Company, New York
- Toffler, A. (1980): The Third Wave. Bantam Books, New York
- Toffler, A., Toffler, H. (1996): Vytváření nové civilizace. In: Nováček, P., Huba, M.: Šok z prosperity. Čítanka z globální problematiky. III. Díl. Vydavatelství Univerzity Palackého. Olomouc, str. 265 - 280
- Toynbee, A. J. (1985): A Study of History. (Abridgement of Volumes I – X). Oxford University Press, Oxford
- Vavroušek, J. (1993): Perspektivy lidských hodnot slučitelných s trvale udržitelným způsobem života. In: Nováček, P., Vavroušek, J. (editoři): Lidské hodnoty a trvale udržitelný způsob života. Sborník přednášek. Vydavatelství Univerzity Palackého, Olomouc, str. 91 – 100
- Wackernagel, M.(2004): Ecological Footprint. In: Living Planet Report. World Wide Fund for Nature: www.panda.org
- Zlatuška, J.: Klaus si zahrál na světovou osobnost. Lidové noviny, 27. 3. 2007

V Olomouci, 17. září 2007

Pavel Nováček
(pavel.novacek@upol.cz)